

Szovjet-kínai rivalizálás és terjeszkedés Afrikában (1955-1989)

Jelige: SCA025

Dolgozat lezárásának ideje: 2024. 06. 03.

Tartalom

I. Bevezetés	3
II. A szovjet-kínai szakítás	5
III. Moszkva és Peking megjelenése Afrikában	8
III./A. Konkrét példák: Angola, Mozambik	13
III./B. Konkrét példák: Etiópia, Szomália	19
IV. Mao halálától a hidegháború végéig	22
V. Összegzés	25
VI. Források és szakirodalom	30

I. Bevezetés

A hidegháborús vetélkedésről sokszor él az a képzet, hogy csak az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió között volt jelen. Kétségtelen, hogy a második világháborút követő időszakban ez a két állam (és általuk támogatott gazdasági-politikai modell) vált a leginkább irányadóvá a globális rendben. Ugyanakkor az 1949. októberében létrejött Kínai Népköztársaságot sem tekinthetjük teljesen marginálisnak a hidegháborús versengésben.

Kínának sikerült mind belső (Kuomintang), mind külső (pl.: Japán, európai hatalmak) ellenségeit kiszorítania, ezáltal a kelet-ázsiai országban megindulhatott egy felzárkózás, fejlődés a világ többi részéhez, megszabadulva a gyarmatosító hatalmak befolyásától, kilépve évszázados elszigeteltségéből.

A Szovjetunió támogatta a Kínai Kommunista Párt tagjait, valamint többször is szövetségre lépett Pekinggel a hidegháború elején. A későbbiekben viszont elhidegültek a kapcsolatok a Kreml és Kína között olyannyira, hogy határviták és kisebb fegyveres konfliktusok is kirobbantak a két állam között.

A Népköztársaság nem nézte jó szemmel azt, hogy a szovjetek minden konfliktusba beavatkoznak, valamint a területi viták további feszültséget generáltak Moszkva és Peking között. Az Egyesült Államok számára kedvezett ez a szakítás, hiszen ezzel szerette volna diplomáciai elszigeteltségben tartani a Szovjetuniót.

Afrika szerepe azért értékelődött fel a hidegháborús versengésben, mert ezen a kontinensen megszorodtak az új államok, amelyek igényelték a nagyhatalmi gyámságot és támogatást. Az amerikaiak és a szovjetek mellett a kínaiak is törekedtek arra, hogy saját modelljüket több állammal kedveltessék meg, illetve stabil támogatóbázist alakítsanak ki az új államok körében.

A jelen dolgozat célja az, hogy bemutassa az Afrikai felé történő szovjet-kínai terjeszkedést és az ezzel járó versengést, illetve az, hogy milyen célokkal, eredményekkel járt a két kommunista nagyhatalom megjelenése az afrikai kontinensen. Röviden bemutatja milyen tényezők vezettek szakításhoz a két rezsim között, hogyan jelent meg a két szocialista modell Afrikában. Kitér a konkrét államokon belüli (Angola, Mozambik, Etiópia, Szomália) terjeszkedési kísérletekre, valamint az események későbbi alakulására.

Konkrét államok példájával szeretném összehasonlítani a szovjet és a kínai terjeszkedést, valamint feltárni azt, hogy milyen módszerekkel akartak érvényt szerezni az

afrikai események alakításában. Angola és Mozambik példájával szemléltetem, hogy a Szovjetunió és Kína milyen eszközökkel támogatta az egymással is szemben álló felszabadító mozgalmakat mind az említett államok függetlensége előtt, mind azt követően. Etiópiával és Szomáliával pedig azt, hogy milyen úton építette ki a Kreml és a Népköztársaság a két kelet-afrikai állammal a kapcsolatokat az ogadeni háború előtt, majd az etióp-szomáli konfliktus lezárulta után.

A dolgozat megírása során angol és magyar nyelven megjelent tanulmányokat, szakirodalmakat, jelentéseket, újságcikkeket, jegyzőkönyveket vizsgálom meg, amelyek segítségével szeretném bemutatni Moszkva és Peking rivalizálását az említett kontinensen. A primer és szekunder forrásokra támaszkodva szeretném megválaszolni a bevezetésben feltett kérdéseket.

A fontosabb angol nyelven megjelent szakirodalmak tekintetében meg kell említeni Jeremy Friedman 2015-ös (Shadow Cold War, The Sino-Soviet Competition for the Third World) és Bruce D. Porter 1984-es (The USSR in Third World conflicts. Soviet Arms and Diplomacy in Local Wars 1945-1980) művét. Magyarul is megjelent, külföldi szerzők által írt szakirodalmak közül megkerülhetetlen volt Chris Alden (Kína az afrikai kontinensen) és Henry Kissinger (Kínáról) könyve. A JSTOR nevű digitális könyvtár segítségével számos angol nyelvű tanulmányhoz jutottam hozzá a kutatás során. Ezen tanulmányok közül a legjelentősebb Steven F. Jackson 1995-ös (China's Third World Foreign Policy: The Case of Angola and Mozambique, 1961-93.) munkája volt. Az amerikai-kínai együttműködés és a kínai-angolai kapcsolatok tanulmányozásához Morgan Hess 2014-ben publikált (U.S.-Chinese Cooperation and Conflict in the Angolan Civil War.) műve nyújtott segítséget.

Magyar szerzők által írt szakirodalmak és tanulmányok jóval kisebb számban álltak rendelkezésemre. Viszont a köztörténeti háttér tanulmányozásához és bemutatásához fel tudtam használni Jordán Gyula 2016-ban megjelent, posztumusz tanulmánykötetét (Kína XX. századi története, Válogatott tanulmányok) és Halmosy Dénes 1985-ös forrásgyűjteményét (Nemzetközi szerződések 1945-1982. A második világháború utáni korszak legfontosabb külpolitikai szerződései). Tanulmányok esetében Tarrósy István 2008-as (Sino-afrikai kapcsolatok a világpolitika rendszerében, Kölcsönös hasznok és lehetőségek a 21. században) volt a legjelentősebb.

Primer forrásokhoz a Hungaricana, az Arcanum, a Wilson Center Digital Archive, a www.cia.gov és a HathiTrust Digital Library segítségével jutottam hozzá. A Hungaricana

és az Arcanum jóvoltából magyarországi sajtóanyagokat, míg a Wilson Center Digital Archive, a www.cia.gov és a HathiTrust Digital Library segítségével jelentéseket és tárgyalási jegyzőkönyveket vizsgáltam meg.

A dolgozat megírásakor ezekre a kérdésekre kerestem a választ:

- Milyen tényezők motiválták az afrikai államokat és rezsimeket arra, hogy felvegyék a kapcsolatokat a két kommunista nagyhatalommal?
- Mennyire volt sikeres Kína terjeszkedése a Szovjetunióéval szemben?
- Mivel magyarázható Peking későbbi szerepe?
- Hatékonyak számított-e az amerikai-kínai közeledés az afrikai ügyekben?
- Milyen ideológiai hatásai és eszközei voltak a szovjet-kínai jelenlétnek a felszabadító mozgalmakra és a célországokra?
- Mi volt Afrika szerepe az amerikai-szovjet-kínai geopolitikai háromszögben?

II. A szovjet-kínai szakítás

A történetírásban a Moszkva és Peking közötti szakítást gyakran a „pingpong diplomáciával” és az Usszuri-folyó miatt kialakult határvitával azonosítják. Meg kell említeni viszont azt, hogy a két hatalom közötti szakítás és elhidegült kapcsolatok ennél régebbi és komplexebb okokra vezethetőek vissza.

Az Orosz Birodalom a 19. század folyamán ugyanúgy kivette a részét Kína felosztásában, mint a többi európai gyarmattartó hatalom (Nagy-Britannia, Franciaország, Németország). Az oroszok leginkább a mai Északkelet-Kínában (leginkább a mai Mandzsúria területe) szerettek volna területeket szerezni. A terület gazdag volt ásványkincsekben, valamint Szentpétervár kereskedelmi és infrastrukturális okok miatt vasútvonalak kialakítására törekedett a Csing Birodalom északkeleti és északi területén. A cári birodalomnak végül sikerült területeket elcsatolnia Kínától, amelyek a mai napig Oroszországhoz tartoznak.¹

A kommunista Kína nyíltan nem hangoztatta, de sérelmezte a szovjet-kínai határokat. Emiatt nem véletlen, hogy az Usszuri-folyó okán ilyen súlyos konfliktusos szakítás

¹A 19. században az ún. „egyenlőtlen szerződésekkel” (1858: Ajguni Szerződés; 1860: Pekingi Szerződés) Kína északkeleti csücskéből területek kerültek az Orosz Birodalomhoz. In. Horváth Csaba: A kínai-orosz viszony alakulása Kína felemelkedése és a kínai-amerikai versengés tükrében. In. Társadalomkutatás. XXXII. évfolyam, 3. szám, 2014. 249-250. (Továbbiakban: Horváth, 2014.) Letöltve: 2022. 05. 11. link: https://matarka.hu/cikk_list.php?fusz=124827

bontakozott ki a felek között. Pekingnek természetesen nemcsak a szovjetekkel szemben voltak területi követelései. India is rendelkezett olyan területekkel, amelyeket a kínaiak maguknak követeltek, emiatt 1959-ben határvita, majd 1962-ben háború robbant ki a felek között.² A Kreml kihasználta a megrosszabbodott kínai-indiai kapcsolatokat, ugyanis 1971. 08. 09-én megkötötte a szovjet-indiai barátsági és együttműködési szerződést, amelyben kitértek (a szerződés VIII. cikkelye) arra, hogy nem csatlakoznak a másik fél ellen irányuló katonai csoportosulásokhoz, illetve tartózkodnak minden olyan agressziótól, amely a másik fél ellen irányul.³ Ez burkolt megfogalmazása volt egy Kína-ellenes szovjet-indiai együttműködésnek. Új-Delhi és Moszkva egymásra talált a Pekinggel szembeni szerepük miatt.

A szovjet-indiai együttműködés nem volt egyedülálló. Később is születtek olyan együttműködések, amelyekkel a szovjetek „harapófogóba foghatták” a kínaiakat. 1978-ban létrejött a szovjet-vietnami kölcsönös barátsági és együttműködési szerződés, amelyre válaszul Kína a Vietnammal konfliktusos szituációban álló Kambodzsával kötött szövetséget.⁴

A kínaiak tartottak attól, hogy a szovjetek egyre inkább be fogják keríteni őket az intenzív harmadik világbeli terjeszkedéssel. Kissinger is megfogalmazta, hogy Kína nyugtalankodott amiatt, hogy a Kreml további támaszpontokat fog szerezni Afrikában, Indokínában és a Közel-Keleten, ezzel további nyersanyagforrásokat vonhat Moszkva uralma alá, illetve lezárhat kulcsfontosságú tengeri útvonalakat, mint pl. a Malaka-szorost, amely a Csendes-óceán és az Indiai-óceán között jelent összekötő kapcsot.⁵ Emellett Mao Ce-tung 1973-ban egy Henry Kissingerrel folytatott megbeszélésen kifejtette, hogy tartanak

²Yu, George T.: China and the Third World. Asian Survey, Nov., 1977, Vol. 17, No. 11 (Nov., 1977), University of California Press. 1045. (Továbbiakban: Yu, 1977. I.) Letöltve: 2022. 07. 06. link:

https://www.jstor.org/stable/pdf/2643352.pdf?refreqid=fastly-default%3A8e4a8be19fcaa8a784cf1401a15340af&ab_segments=&origin=&initiator=&acceptTC=1

³Halmosy Dénes: Nemzetközi szerződések 1945-1982. A második világháború utáni korszak legfontosabb külpolitikai szerződései. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó – Gondolat Könyvkiadó, 1985. 451. (Továbbiakban: Halmosy, 1985.)

⁴Kennedy-Pipe, Caroline: Russia and the World 1917-1991. International Relations and the Great Powers Series. Arnold, a member of the Hodder Headline Group, 1998. 160. (Továbbiakban: Kennedy-Pipe, 1998.)

⁵Kissinger, Henry: Kínáról. (On China) Budapest, Antall József Tudásközpont, 2014. 385. (Továbbiakban: Kissinger, 2014.)

attól, hogy a Szovjetunió meg akarja támadni Kínát.⁶ A kínai vezető közölte, hogy a Brezsnyev-éra óta szovjet csapatok állomásoznak Külső-Mongólia területén.⁷

Kína aggodalmát az 1968-as prágai tavasz leverésével és a Brezsnyev-doktrína kihirdetésével is magyarázhatjuk, ugyanis ezek alapján Pekingben félelmet keltett az, hogy bármilyen szovjeteknek nem tetsző esemény kibontakozása esetén a Kreml megtámadhatja és megszállhatja a Népköztársaságot. Nem szabad arról sem megfeledkezni, hogy az 1960-as és 1970-es években Kína próbálta évszázados lemaradását behozni technológiai és gazdasági téren, ezáltal nem lett volna teljesen felkészült egy esetleges szovjet támadással szemben. 1973-as adatok alapján a Szovjetunió GDP-je 1 513 000 000 000 dollár, míg Kínáé 739 000 000 000 dollár volt.⁸

Ezek alapján nem meglepő, hogy a pekingi vezetés próbált szövetségre lépni minél több állammal a Kremllel végbement skizma után. Kétségtelen, hogy a Kínai Népköztársaság nehéz helyzetben volt létrejötte után, ugyanis számos állam (köztük az Amerikai Egyesült Államok) nem ismerte el, valamint nem vett fel diplomáciai kapcsolatokat a KKP által vezetett országgal. Az 1960-as évek után pedig azért fenyegette Kínát a diplomáciai elszigetelődés, mert Moszkva utasítására számos szocialista rezsim is megszakította vagy meglazította kapcsolatait Mao rendszerével. Kínának kedvezett az, hogy az amerikai vezetés felismerte a Moszkva és Peking között húzódó feszültségeket, és ezzel a kelet-ázsiai kommunista állam (részben) ki tudott törni a diplomáciai elszigeteltségből, valamint újra felvették a kapcsolatokat az amerikaiakkal.

Az Egyesült Államok mellett az újonnan létrejött, volt anyaországaiktól elszakadt rezsimekkel és államokkal is igyekeztek jó kapcsolatokat kiépíteni a kínaiak. A szuperhatalmakhoz hasonlóan a KKP is felismerte azt, hogy az újonnan alakult, harmadik világbeli államok feletti gyámsággal támogatókat szerezhetnek ellenfeleikkel szemben és/vagy saját érdekszférát hozhatnak létre a világ különböző pontjain. A kínai propaganda szakadatlanul hirdette azt, hogy a szovjetek elárulták a régi eszméket, és újonnan ún. „szociálimperializmust” folytatnak a világban, amely ellen fel kell lépni.⁹

⁶November 12, 1973. Memorandum of Conversation between Mao Zedong and Henry Kissinger. Wilson Center Digital Archive. International History Declassified. 6. Letöltve: 2024. 01. 24. link: <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/memorandum-conversation-between-mao-zedong-and-henry-kissinger>

⁷November 12, 1973. Memorandum of Conversation between Mao Zedong and Henry Kissinger.

⁸Horváth, 2014. 254.

⁹Yu, 1977. I. 1037.

A szovjet szociálimperializmus elleni fellépés mellett a propagandában gyakran találkozhatunk azzal a nézettel, hogy a világ három fő részre bomlik: a szuperhatalmakra (Egyesült Államok, Szovjetunió); második világra; és harmadik világra (a fejlődő világ és Kína).¹⁰ A propaganda szerint az utóbbi két világnak (második és harmadik világnak) kell megküzdenie az elsővel.¹¹

Látható, hogy a szovjetekkel való szakítás nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a Kínai Népköztársaság intenzív politizálásba kezdjen a harmadik világban. Természetesen ez a folyamat nem az 1969-es határkonfliktussal kezdődött, de az Usszuri-incidens felgyorsította azt a törekvést, hogy Peking önálló pólust hozzon létre Washingtontól és Moszkvától függetlenül.

III. Moszkva és Peking megjelenése Afrikában

A harmadik világ első nagyobb gyűlésére 1955 áprilisában került sor. Ez az indonéz Bandungban tartott konferencia volt, amelyen több állam is részt vett (köztük a kommunista Kína és a Tito-féle Jugoszlávia is), valamint a 29 ország elfogadta a bandungi tíz elvet.¹²

Bandung mellett Peking más eszközökkel is igyekezett afrikai terjeszkedését biztosítani Propagandájában nemcsak a szovjetellenesség és a dekolonizáció hangoztatása került előtérbe, hanem a kínai-afrikai történelmi kapcsolatok hangsúlyozása is.¹³ Ilyen „kínai-afrikai történelmi kapcsolódás” volt az is, amikor 1664-ben megszökött afrikai rabszolgák egy csoportja csatlakozott Cseng Cseng-gung (Zheng Chenggong) csapataihoz, hogy együtt harcoljanak Formosa szigetén a hollandok ellen.¹⁴

¹⁰Yu, George T.: China's role in Africa. The Annals of the American Academy of Political and Social Science, Vol. 432, Africa in Transition (Jul., 1977) 105-106. (Továbbiakban: Yu, 1977. II.) Letöltve: 2024. 01. 02. link: https://www.jstor.org/stable/pdf/1042892.pdf?refreqid=fastly-default%3A64665dbcc122c99d242b6ea9cd64191a&ab_segments=&origin=&initiator=&acceptTC=1

¹¹Yu, 1977. II. 105.

¹²A tíz elv magába foglalta az emberi jogok tiszteletben tartását; nemzeti szuverenitást és területi sérthetlenséget; az egyenlőséget; a be nem avatkozást; önvédelmet; a semlegesség fenntartását; a tartózkodást az agressziótól; a nemzetközi viszályok békés megoldását; a kölcsönös érdekek és az együttműködés elősegítését; a nemzetközi jog és a nemzetközi kötelezettségek tiszteletben tartását. In: Halmosy, 1985. 273-281.

¹³A Ming-dinasztia (1368-1644) alatt Cseng Ho (Zheng He) admirális a feltételezések szerint 7 felfedezőutat tett Kelet-Afrika partjainál 1405 és 1433 között. A famao népcsoport pedig úgy tartja, hogy Cseng Ho egyik hajójának hajótörött matrózaitól származnak. In: Tarrósy István: Sino-afrikai kapcsolatok a világpolitika rendszerében. Kölcsönös hasznok és lehetőségek a 21. században. In: Külügyi Szemle, Külügyi Szemle, a Külügyi és Külgazdasági Intézet folyóirata. VII. évfolyam, 4. szám, 2008. 82. (Továbbiakban: Tarrósy, 2008.) Letöltve: 2023. 11. 08. link: https://real.mtak.hu/14221/1/KSZ_2008_04_081_Tarrosy.pdf

¹⁴Alden, Chris: Kína az afrikai kontinensen. Pécs, IDRResearch Kft./ Publikon Kiadó, 2010. 30. (Továbbiakban: Alden, 2010.)

A kínai rezsim fontos tagjai körutakat is tettek az afrikai államokban. Csou En-laj az 1960-as évek elején egy nagyobb körutat tett meg, amelynek végeztével (1964) kijelentette, hogy „*Afrika ma érett a forradalomra.*”¹⁵ Peking látta Afrika dekolonizációjában az előnyöket. Az 1960-as években Csou En-laj lefektette az Afrika felé történő kínai segélyezés nyolc alapelvét.¹⁶ Ezzel a Népköztársaság tényleges jelenléttel bírt az afrikai kontinensen belül.

Peking tisztában volt azzal, hogy ezek az államok rengeteg problémával néztek farkasszemet függetlenségük elnyerése után, ezért a kínai vezetés segélyeket és kölcsönöket juttatott ezeknek az afrikai országoknak. Guinea (Sekou Touré vezetése alatt) 25 000 000 \$ értékű hitelt; Mali 1961. márciusában 16 000 000 \$ értékű kölcsönt; Szomália 3 000 000 \$ értékű segélyt és 20 000 000 \$ értékű hitelt; Zanzibár pedig (Abeid Amani Karume alatt) 518 000 \$ értékű kölcsönt kapott a Kínai Népköztársaságtól.¹⁷ A segélyek mellett Kína egyéb támogatásban is részesítette ezeket az államokat. Ilyen volt például a textilmalmok létrehozásának ígérete Ghánában; rizs- és teatermesztésben való kínai segítség Maliban; traktorok és egyéb felszerelések szállításának ígérete Zanzibár részére.¹⁸

A kínaiak befolyásukat nemcsak hitelnyújtási és gazdasági eszközökkel próbálták kiterjeszteni, hanem kulturális, diplomáciai és egyéb téren is. Jó példa erre az, amikor a CIA arról számolt be, hogy Peking minden héten kb. 100 órányi propagandát sugároz rádión keresztül Afrikába, emellett a propagandaanyagok több nyelven (pl.: angol, francia arab, kantoni kínai, portugál, szuahéli, hausa) is elérhetőek.¹⁹ A diplomáciai kapcsolatok fenntartásának fontos eleme volt az, hogy a kínai kommunista delegációk látogatták az

¹⁵What the Chinese Communist are up to in Black Africa. Memorandum. Office of National Estimates, Secret, 23 March 1971. 6-7. Letöltve: 2024. 02. 05. link: <https://2001-2009.state.gov/documents/organization/54533.pdf>

¹⁶A megfogalmazott alapelvek a következők voltak: a segélyek a kölcsönös előnyök elvei alapján kerülnek kiosztásra; szuverenitás tiszteletben tartása; kamatmentes vagy alacsony kamatozású kölcsönök nyújtása; a recipiens országok gazdasági függetlenségének fenntartása; alacsonyabb beruházású és gyorsabb hozamot biztosító projektek megvalósításának elősegítése; felszerelés és alapanyag biztosítása; segítség abban, hogy a recipiens országok szakemberei elsajátítsák az átadott technikákat; a projektek megvalósításában részt vevő kínai szakértőknek ugyanolyan életszínvonalon kell élniük, mint a recipiens országok szakértőinek. In. Vári Sára: A kínai fejlesztési együttműködés Afrikában az ezredfordulót követő évtizedben. In. Külgazdaság, a Kopint-Datorg Konjunktúra Kutatási Alapítvány folyóirata. LX. évfolyam, 9-10. szám, 2016. 76-77. (Továbbiakban: Vári, 2016.) Letöltve: 2023. 11. 08. link: https://kulgazdasag.eu/api/uploads/05_vari_b2bad58916.pdf

¹⁷Prybyla, Jan S.: Communist China's Economic Relations with Africa 1960-1964. In. Asian Survey, Nov., 1964, Vol. 4, No. 11 (Nov., 1964), University of California Press 1136-1139. (Továbbiakban: Prybyla, 1964.) Letöltve: 2023. 10. 05. link: https://www.jstor.org/stable/pdf/2642664.pdf?refreqid=fastly-default%3A2a02ff3f377afce33e608f5dc7e26e92&ab_segments=&origin=&initiator=&acceptTC=1

¹⁸Prybyla, 1964.1136-1139.

¹⁹Chinese Communist Activities in Africa. Memorandum, 23 August 1965. 3. Letöltve: 2023. 10. 05. link: <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79T00472A000800010012-7.pdf>

afrikai nemzeti ünnepeket.²⁰ 1960-ban még egyesület is létrejött Kínai-Afrikai Népi Barátsági Egyesület²¹ néven.²² Az Egyesület létrehozása mellett meg kell említeni az Új-Kína Hírügynökséget²³, amely szintén megjelent Afrikában (Ghánában és Kairóban irodák is létrejöttek).²⁴

Kínát természetesen nem pusztán a függetlenedő gyarmatok megsegítése motiválta, hanem az is, hogy elismertesse magát minél több állammal, valamint az, hogy szövetségesekkel vegye magát körül. Az Egyesült Arab Köztársaság (Egyiptom) volt az első olyan ország Afrikából, amely diplomáciai kapcsolatokat létesített a Népköztársasággal.²⁵ Az 1960-as években pedig megnőtt azoknak az államoknak a száma, amelyek elismerték a Kínai Népköztársaságot: 1962-ben 10, majd 1965-ben 19 afrikai ország ismerte el a Mao-féle rendszert.²⁶

Az 1960-as években viszont törés következett be Peking afrikai terjeszkedésében. Az 1966-ban elkezdődött Kulturális Forradalom inkább Moszkvának kedvezett az afrikai ügyekben.²⁷ A radikális változások Kínában ellenérzést váltott ki egyes államokban, ezért pár állammal megakadtak a kapcsolatépítések. A Szovjetunió egyre aktívabban jelent meg a tárgyalt kontinensen. Segélyosztást tekintve a szovjetek megelőzték a kínaiakat: Algéria 100 000 000 \$ értékben Moszkvától, 50 000 000 \$ értékben Pekingtől kapott hitelt; Szomália esetében ez 44 000 000 \$, illetve 20 000 000 \$ volt; Ghána 81 000 000 \$ szovjet, 20 000 000 \$ kínai hitelhez jutott; Mali 55 000 000 \$, illetve 19 600 000 \$ értékben kapott kölcsönt; míg Guinea 80 000 000 \$, illetve 24 000 000 \$ értékben kapott kölcsönt a két szocialista nagyhatalomtól.²⁸ Az ösztöndíjas diákok számát tekintve a Ghánából érkezett

²⁰Chinese Communist Influence in Africa. Memorandum for Chief Africa Division, 5 January 1960. 2. Letöltve: 2023. 10. 05. link: <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP83-00036R000200020033-1.pdf>

²¹Chinese-African People's Friendship Association

²²Vicini, Andrea-Ventroni, Matteo-Vicini, Matteo: The Chinese Influence in Africa: Neocolonialism or Genuine Cooperation? SMC University, Munich Personal RePEc Archive, April 2022. 60. (Továbbiakban: Vicini-Ventroni-Vicini, 2022.) Letöltve: 2022. 07. 06. link: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/112880/1/MPRA_paper_112880.pdf

²³New China News Agency

²⁴Chinese Communist Influence in Africa. 3.

²⁵Prybyla, 1964. 1142.

²⁶Friedman, Jeremy: Shadow Cold War, The Sino-Soviet Competition for the Third World. The University of North Carolina Press, 2015. 116. (Továbbiakban: Friedman, 2015.)

²⁷Afro-Asian People's Solidarity Organisation (AAPSO), February, 1969. Activities of Communist World Organisations, Special Edition, International Documentation and Information Centre, The Hague van Stolkweg 10. The Netherlands. 34. Letöltve: 2024. 01. 18. link: <https://www.stichtingargus.nl/bvd/pub/aapso.pdf>

²⁸Scalapino, Robert A.: Sino-Soviet Competition in Africa. Foreign Affairs, Jul., 1964, Vol. 42, No. 4 (Jul., 1964), Council on Foreign Relations. 649. (Továbbiakban: Scalapino, 1964.) Letöltve: 2023. 10. 03. link: https://www.jstor.org/stable/pdf/20029719.pdf?refreqid=fastly-default%3Ab8fd3c8b31886be48ce1f9e2f9d5eeda&ab_segments=&origin=&initiator=&acceptTC=1

diákok 1000 fővel voltak jelen a szovjet blokkban és mindössze 5-10 fő között Kínában; Guineából érkezett diákokat tekintve ez a szám 600, illetve 20 fő; szudáni diákok pedig 600 fővel voltak jelen a szovjet blokkban, és mindössze néhányan voltak csak a kommunista Kínában.²⁹

A fegyverszállítmányok adatait tekintve a Kreml több, mint 150 000 000 \$ értékben juttatott fegyvereket afrikai államokban (kb. 10 állam); míg a KNK fegyverszállítmányai kb. 25 000 000 dollárt értek.³⁰ A szovjetek is létrehoztak egy saját szervezetet Szovjet Szolidaritási Bizottság az Ázsiai és Afrikai Országokkal (SCSCAA³¹); 39 nyelven (pl.: szuahéli, amhara, hindi, bengáli, burmai, tamil, urdu) sugároztak rádióadásokat; valamint folyóiratokat is létrehoztak (pl.: Ázsia és Afrika ma³²; Ázsia és Afrika népének³³).³⁴

Látható, hogy Moszkva előretörésével Peking hátrányban maradt egyes ügyekben (pl.: fegyverszállítások mennyisége). Emellett a Kulturális Forradalom kezdetét követően (1968-ban) Kína már csak 13 afrikai állammal állt diplomáciai kapcsolatban.³⁵

Bár történt valamilyen szinten visszaesés Peking afrikai előretörésében, de ez nem jelentette azt, hogy a Kulturális Forradalom hatásai miatt a Népköztársaság teljesen kiszorul a térségből. 1966 folyamán Dahomey, Elefántcsontpart, Kenya, Madagaszkár, Szenegál és Felső-Volta³⁶ elbocsátotta a kínai diplomátákat arra hivatkozva, hogy államellenes cselekményben vesznek részt.³⁷ A KNK viszont mindent ki akart használni annak érdekében, hogy pozíciói megmaradjanak az afrikai kontinensen. Moszkva emellett azzal vádolta Pekinget, hogy rasszizmus eszközéhez folyamodik afrikai terjeszkedésében.³⁸ Meg kell viszont említeni azt, hogy az afrikai diákok külföldi tanulása, mind a szovjet, mind a kínai oktatási intézményekben feszültségeket okozott. A kínai propaganda is kihasználta egy-

²⁹Scalapino, 1964. 649.

³⁰What the Chinese Communist are up to in Black Africa. 12.

³¹Soviet Committee of Solidarity with the Countries of Asia and Africa

³²Азия и Африка сегодня

³³Народы Азии и Африки

³⁴Friedman, 2015. 47-48.

³⁵Colm, Peter W.-Spielmann, Karl F.: Sino-Soviet Involvement in Sub-Saharan Africa: The Element of Mutual Competition. Institute for Defense Analyses International and Social Studies Division, June 1977. Receive: February 5. 1979. 104. Letöltve: 2024. 01. 11. link: <https://apps.dtic.mil/sti/tr/pdf/ADA064185.pdf>

³⁶Az ország mai elnevezése: Burkina Faso.

³⁷Alden, Chris-Alves, Ana Cristina: History & Identity in the Construction of China's Africa Policy. Review of African Political Economy, Mar., 2008, Vol. 35, No. 115, The 'New' Face of China-African Co-operation (Mar., 2008), Taylor & Francis, Ltd. 50. (Továbbiakban: Alden-Alves, 2008.) Letöltve: 2022. 05. 11. link:

https://www.jstor.org/stable/pdf/20406476.pdf?refreqid=fastly-default%3Ad31d469d411b190632fcde23924d4b53&ab_segments=&origin=&initiator=&acceptTC=1

³⁸Scalapino, 1964. 650.

egy Szovjetunióban történt „faji incidenst” arra, hogy lejárassa riválisát a harmadik világ előtt.³⁹

A kelet-ázsiai ország azért sem tudott teljesen kiszorulni az afrikai térségből, mert már az 1960-as évek folyamán kb. 40 000 tengerentúli kínai tartózkodott Afrikában, valamint 1500 technikus és munkás is jelen volt a kontinensen.⁴⁰

A különböző mozgalmak támogatása is megindult a térségben. Dél-Afrikában (Zimbabwe) a szovjetek támogatást biztosítottak a Zimbabwei Afrikai Népi Uniónak (ZAPU⁴¹), míg a kínaiak a ZAPU párttal szembenálló Zimbabwei Afrikai Nemzeti Uniót (ZANU⁴²) támogatták.⁴³ A későbbiekben több mozgalom is részesült vagy szovjet, vagy kínai támogatásban, de ezekről a következő fejezetekben esik szó.

A maoista Kína igyekezett megszilárdítani helyzetét Afrikán belül még a Kulturális Forradalom alatt is. A kínai kapcsolatépítés Szubszaharai-Afrikában sikeresnek volt mondható. Ezen belül gazdaságilag, diplomáciailag a legnagyobb sikereket Zaire-ban⁴⁴, Tanzániában és Zambiában ért el a Népköztársaság.⁴⁵ Ezek az államok fontos szerepet játszottak Peking angolai és mozambiki beavatkozásában is.⁴⁶ A kínai kommunisták rendszere nagy hatást gyakorolt például Tanzánia elnökére (Julius Nyerere), aki csodálta a Mao-féle kollektivizálással kapcsolatos stratégiákat⁴⁷ A közép-afrikai államok irányába történt nyitás mögött az a motiváció állt, hogy fontos az elhelyezkedésük (Tanzánia hosszú partszakasszal rendelkezett/rendelkezik az Indiai-óceán mentén).⁴⁸ Emellett fontos volt a „rézdiplomácia”, ugyanis Kína tudta, hogy a három közép-afrikai állam rendelkezik ezzel az értékes nyersanyaggal.⁴⁹

A Népköztársaság egyik legnagyobb afrikai gazdasági-infrastrukturális projektjét épp ebben a (szubszaharai-afrikai) térségben valósította meg. Ez az 1967-ben elkezdett TanZam

³⁹Friedman, 2015. 55-56.

⁴⁰Chinese Communist Activities in Africa. 3-4.

⁴¹Zimbabwe African People's Union

⁴²Zimbabwe African National Union

⁴³Vicini-Ventroni-Vicini, 2022. 60.

⁴⁴Az ország mai elnevezése: Kongói Demokratikus Köztársaság

⁴⁵Colm, Peter W.-Spielmann, Karl F.: Sino-Soviet Involvement in Sub-Saharan Africa. 108.

⁴⁶Lásd következő fejezet

⁴⁷Alden-Alves, 2008. 51.

⁴⁸Alden-Alves, 2008. 51.

⁴⁹Colm, Peter W.-Spielmann, Karl F.: Sino-Soviet Involvement in Sub-Saharan Africa. 87.

vasútvonal (Tanzániát Zambiával összekötő) volt.⁵⁰ A vasútvonalat 1166 mérföld⁵¹ hosszúra tervezték, az építkezések elkezdésére 1970. októbere során került sor, illetve több ezer munkás (1972-ben 15 000 kínai, 30 000 tanzániai munkás) dolgozott rajta.⁵²

A közép-afrikai sikerek mellett a Népköztársaság egyéb diadalt is aratott a világpolitikában és a diplomáciában az 1966-ot követő időszakban. Kína elérte azt 1971. 10. 25-én, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezetében elismert, törvényes taggá váljon (a szavazatok az alábbi módon születtek: 76 igen, 35 nem, 17 távolmaradás).⁵³ A 76 igen szavazat egyharmadát afrikai államok tették ki.⁵⁴

Látható, hogy a Szovjetunió erőteljesebb terjeszkedése Afrikában és a Kulturális Forradalom következménye nem állították meg Peking terjeszkedését az afrikai kontinensen és a harmadik világban. Az Usszuri-folyó miatt kialakult incidens tovább erősítette Kína törekvését arra, hogy szövetségeseket találjon a Kremllel szemben.

III./A. Konkrét példák: Angola, Mozambik

Az 1970-es években újabb államok szakadtak el volt anyaországaiktól. Ezen országok közé tartoztak a portugál gyarmatok is (Angola, Mozambik, Bissau-Guinea). Az 1960-as években megindultak a függetlenségi harcok a portugálok ellen, amelyek az elszakadást követően folytatódtak.

A szovjetek és a kínaiak meglátták az elszakadó gyarmatokban rejlő lehetőségeket, ezért a függetlenségi harcok alatt már kapcsolatokat ápoltak a portugál nyelvű afrikai mozgalmakkal. Jó példa erre a Portugál Gyarmatok Nacionalista Szervezeteinek 2.

⁵⁰Erdeiné Késmárki-Gally Szilvia - Neszmélyi György Iván: Gazdasági és kereskedelmi fejlődés a világban-Kína Afrika térképén. In. Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok. XIII. évfolyam, 1-2. szám, 2018. 153.

(Továbbiakban: Késmárki-Neszmélyi, 2018.) Letöltve: 2022. 07. 06. link: https://acta.bibl.u-szeged.hu/55830/1/jelenkori_013_001_002_151-167.pdf

⁵¹Kb. 1876,5 km

⁵²Kína segélypolitikája. In. Világgazdaság. IV. évfolyam, 15. (764.) szám, 1972. január 22. 2. Letöltve: 2023. 12. 21. link: https://adt.arcanum.com/hu/view/Vilaggazdasag_1972_01/?pg=69&layout=s

⁵³United Nations General Assembly, Twenty-sixth session, Official Records, 1976th Plenary Meeting, New York, Monday, 25 October 1971. at 3 p. m. 41. Letöltve: 2024. 01. 15. link:

<https://documents.un.org/doc/undoc/gen/nl7/102/97/pdf/nl710297.pdf?token=88QbZZq4qVmf0xaWYw&fe=true>

⁵⁴Az alábbi afrikai államok szavaztak igennel a Kínát érintő ENSZ-kérdésben: Egyiptom, Egyenlítői-Guinea, Etiópia, Ghána, Guinea, Kenya, Líbia, Mali, Mauritánia, Marokkó, Nigéria, Kongói Népköztársaság, Ruanda, Szenegál, Sierra Leone, Szomália, Szudán, Togo, Tunézia, Uganda, Tanzánia, Zambia, Algéria, Botswana, Burundi, Kamerun. In. United Nations General Assembly, Twenty-sixth session, Official Records, 1976th Plenary Meeting. 41.

Konferenciája (CONCP⁵⁵) Dar es-Salaamban (1965. 10. 03-08.), amelyre Moszkva és Peking is küldött megfigyelőket.⁵⁶

A portugál nyelvű területek közül Angolában voltak a legnagyobb és legtovább tartó fegyveres harcok. A gyarmaton 3 nagy fegyveres csoportosulás jött létre: Népi Mozgalom Angola Felszabadításáért (MPLA⁵⁷); Nemzeti Egység Angola Teljes Függetlenségéért (UNITA⁵⁸); Angola Felszabadításának Nemzeti Frontja (FNLA⁵⁹).⁶⁰ A felszabadító mozgalmak támogatásán keresztül próbálta mind Washington, mind Moszkva, mind pedig Peking biztosítani pozícióját Szubszaharai-Afrikában.

A Népköztársaság már 1960-ban látogatásokon és találkozókra fogadta a portugál nyelvű mozgalmak fontosabb vezetőit, személyiségeit. 1960. augusztusában Viriato da Cruz, az MPLA embereként, míg Amílcar Cabral az Afrikai Párt Guinea és a Zöld-foki Köztársaság Függetlenségéért (PAIGC⁶¹) embereként Kínába látogatott.⁶²

Természetesen gazdasági érdekek is meghúzódtak a nagyhatalmak angolai szerepvállalásában. 1974-ben a délnyugat-afrikai ország volt a világ negyedik kávétermelő országa (250 000 000 \$ bevétel); ötödik legnagyobb gyémántlelőhelye (100 000 000 \$ bevétel); valamint területén húzódott végig a Zambia és Zaire nyersanyagait (rézérc, vasérc) tengeri kikötők felé szállító Benguela vasútvonal.⁶³ Emellett olajtermelése is említésre méltó Cabinda környékén.⁶⁴ Angola elhelyezkedése is fontos volt, ugyanis az Atlanti-óceánra néző tengeri kijárata van, illetve Kína szubszaharai-afrikai szövetségeseihez (Zaire, Zambia, Tanzánia) is közel van földrajzilag.

Kína emiatt igyekezett jó kapcsolatokat kialakítani a felszabadító mozgalmakkal. Fontos viszont azt megemlíteni, hogy Peking Moszkvától eltérően nemcsak a marxista

⁵⁵Conferência das Organizações Nacionalistas das Colónias Portuguesas

⁵⁶Szovjet részről Nyikolaj Bazanov és Peter Ivfioukov, kínai részről pedig Liao Keng és Chou Lou-Ming vett részt a konferencián. In: 2ème Conférence des Organisations Nationalistes des Colonies Portugaises (CONCP). Resolutions. Secrétariat Permanent de la C. O. N. C. P. Dar-es-Salaam, 3-8 octobre 1965. 4. Letöltve: 2024. 01. 08. link: https://www.tchiweka.org/sites/default/files/documento_textual/pdf/0077.000.007.pdf

⁵⁷Movimento Popular de Libertação de Angola

⁵⁸União Nacional para a Independência Total de Angola

⁵⁹Frente Nacional de Libertação de Angola

⁶⁰Porter, Bruce D.: The USSR in Third World conflicts. Soviet Arms and Diplomacy in Local Wars 1945- 1980. Cambridge University Press, 1984. 147. (Továbbiakban: Porter, 1984.)

⁶¹Partido Africano para a Independência da Guiné e Cabo Verde

⁶²Friedman, 2015. 54.

⁶³Szovjet, kubai, kínai és dél-afrikai csapatok harca az olajért, Angola: nemzetközi csatatér. In: New Yorki Magyar Élet (Hungarian Life). XXVIII. évfolyam, 47. szám, szombat, 1975. november 22. 1. Letöltve: 2023. 12. 20. link: https://adt.arcanum.com/hu/view/NewYorkiMagyarElet_1975/?pg=546&layout=s

⁶⁴Szovjet, kubai, kínai és dél-afrikai csapatok harca az olajért, Angola: nemzetközi csatatér. 1.

mozgalmakkal (pl.: MPLA), hanem a nemzeti, ellenzéki mozgalmakkal is kapcsolatokat tartott fenn az 1960-as és 1970-es években.

A Népköztársaság legelőször a szocialista MPLA szervezetet támogatta.⁶⁵ 1965. áprilisában Lucila Neto vezetésével MPLA-delegáció ment Kínába.⁶⁶ 1971. júliusában az MPLA elnöke Pekingbe látogatott, ahol ígéretet kapott a szocialista mozgalom arra, hogy Kína ellátmányokat biztosít, illetve segítséget nyújt az MPLA-katonák tanzániai kiképzésében.⁶⁷ 1975. 05. 29. és 06. 03. között pedig magas szintű MPLA-delegáció tett látogatást a Kínai Népköztársaságba.⁶⁸ A későbbiekben az MPLA inkább a Szovjetunióhoz és Kubához közeledett, így Kínával elhidegültek a kapcsolatai. A számítások szerint 1975 körül 1000 szovjet tanácsadó, 20 000 kubai katona és 10 000 keleti blokkból jött szakember tartózkodott Angolában.⁶⁹

Az FNLA mozgalommal is többször találkozott a KNK. 1963. decemberében az FNLA vezetője, Holden Roberto találkozott a kínai külügyminiszterrel (Chen Yi). Roberto következő pekingi útjára 1973-ban került sor.⁷⁰ 1973-tól Kína elkezdte a fegyverekkel támogatni az FNLA mozgalmat, illetve segítette a szervezet katonáinak kiképzését Zaire területén.⁷¹ A támogatáshoz Peking 450 t hadfelszerelést és 120 kínai katonai tanácsadót is biztosított.⁷² Emellett 1974. júniusában is találkoztak a kínai tanácsadók Kinshasában az FNLA embereivel, továbbá 1975. júliusában FNLA megbízottak látogatást tettek a Népköztársaság fővárosában.⁷³

A később egyre jelentősebbé váló UNITA mozgalom is tartott fenn a kelet-ázsiai állammal kapcsolatokat. A szervezet vezetője, Jonas Savimbi 1964-ig az FNLA tagja volt, majd ezt követően 1966. márciusában lett az UNITA vezetője.⁷⁴ Az UNITA létrejötté előtt

⁶⁵Vicini-Ventroni-Vicini, 2022. 60.

⁶⁶Porter, 1984. 176.

⁶⁷China's Role in Africa. Special Report Weekly Review. Directorate of Intelligence, 25. February 1972. 6. Letöltve: 2023. 10. 09. link: <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP08S02113R000100080001-0.pdf>

⁶⁸Porter, 1984. 176.

⁶⁹Waters, Charles Andrew: The Sino-Soviet dispute in Africa, 1974-1978. College of William & Mary-Arts & Sciences, Dissertations, Theses, and Masters Projects, 1982. 15. (Továbbiakban: Waters, 1982.) Letöltve: 2023. 10. 09. link: <https://scholarworks.wm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4334&context=etd>

⁷⁰Hess, Morgan: U.S.-Chinese Cooperation and Conflict in the Angolan Civil War. City University of New York (CUNY), CUNY Academic Works, Dissertations and Theses, 2014. 29. (Továbbiakban: Hess, 2014.) Letöltve: 2022. 05. 23. link: https://academicworks.cuny.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1267&context=cc_etds_theses

⁷¹Kennedy-Pipe, 1998. 155.

⁷²Jureńczyk, Łukasz: Analysing China's "Angola Model": A Pattern for Chinese Involvement in Africa? In: Strategic Review for Southern Africa, Vol 42, No 2. Nov /Dec 2020. 44. (Továbbiakban: Jureńczyk, 2020.) Letöltve: 2022. 07. 06. link: https://upjournals.up.ac.za/index.php/strategic_review/article/view/73/619

⁷³Porter, 1984. 176.

⁷⁴Jackson, Steven F.: China's Third World Foreign Policy: The Case of Angola and Mozambique, 1961-93. The China Quarterly, Jun., 1995, No. 142 (Jun., 1995), Cambridge University Press on behalf of the School of

Savimbi 1964-ben és 1965-ben katonai kiképzésben részesült Kínában.⁷⁵ Ezen belül Kína leghíresebb gerillaképző intézményében, a Nankingi Katonai Akadémián tanulta az említett harcmodort.⁷⁶ Az 1970-es években is fennmaradtak az UNITA és a KKP közti kapcsolatok. 1975. márciusában a Samuel Chiwale vezette delegáció látogatott a Népköztársaságba, amely során a későbbi kínai vezetővel, Teng Hsziao-pinggel is tárgyalt.⁷⁷

A kínai diplomácia nyitottságának megvoltak a hátrányai. A Kremltől eltérően a Népköztársaság nem állt be határozottan a szocialista MPLA mögé, ugyanis a Neto által vezetett mozgalom inkább a szovjetek támogatását fogadta el az 1970-es évektől, ezáltal Kína végül leginkább az FNLA támogatása mellett kötelezte el magát.⁷⁸ Később viszont a Roberto-féle csoportosulás egyre inkább veszített jelentőségéből, mivel a szovjetek által támogatott MPLA kiszorította Angola fővárosából (Luanda).⁷⁹ Továbbá az FNLA mellett Kína támogatta az UNITA mozgalmat is, amely az Egyesült Államok és a Dél-afrikai Köztársaság gyámságát is élvezte.⁸⁰ Emiatt a Népköztársaság próbálta kerülni a direkt beavatkozást az angolai helyzetbe.⁸¹ A két nacionalista szervezet segítségével Peking nagyon ellentmondásos helyzetbe került, hiszen szocialista rezsim létre baloldali csoportosulás ellen fellépő szervezetek mellett kötelezte el magát. Emellett Kínának az Egyesült Államokkal kellett szorosabbra fűznie kapcsolatait.

A Washingtonnal való együttműködésnél nagyobb ellentmondást váltott ki az, hogy a kínaiak a Dél-afrikai Köztársaság apartheid rezsimjével is szövetségre léptek az angolai ügyben, amely, azzal járt, hogy nagy mértékben csökkent Kína helyzete a harmadik világban.⁸² Számos ország a tárgyalt kontinensen az MPLA szervezetet támogatta Dél-Afrika agressziója miatt.⁸³ Mao végül felismerte a helyzet ellentmondását az angolai konfliktusba, így a kelet-ázsiai állam elkezdett kivonulni a volt portugál gyarmat területéről. Dél-Afrika beavatkozásával csak további ellentmondásokkal járt volna az FNLA és az

Oriental and African Studies. 392. (Továbbiakban: Jackson, 1995.) Letöltve: 2022. 05. 11. link:

https://www.jstor.org/stable/pdf/655421.pdf?refreqid=fastly-default%3A4d71ac10b1a9d36b22aa2d36e30fd6fc&ab_segments=&origin=&initiator=&acceptTC=1

⁷⁵Alden-Alves, 2008. 50.

⁷⁶Jackson, 1995. 397.

⁷⁷Porter, 1984. 176.

⁷⁸China-Angola. National Intelligence Bulletin. August 25., 1975. 1. Letöltve: 2024. 04. 16. link: https://www.cia.gov/readingroom/docs/DOC_0000126979.pdf

⁷⁹China-Angola. National Intelligence Bulletin. August 25., 1975. 1.

⁸⁰Hess, 2014. 1.

⁸¹China-Angola. National Intelligence Bulletin. December 11., 1975. 1. Letöltve: 2023. 11. 08. link: https://www.cia.gov/readingroom/docs/DOC_0000126981.pdf

⁸²Friedman, 2015.

⁸³Hess, 2014. 16-17.

UNITA megsegítése. Mindazonáltal Kína úgy ítélte meg, hogy a konfliktus kimenetele bizonytalan, illetve érdekei a térségben korlátozottakká váltak.⁸⁴

A Watergate-botrányba belebukott Nixont követő elnök, Gerald Ford határozottan arra szerette volna ösztönözni a Népköztársaságot, hogy az afrikai ügyekben továbbra is legyen egy hatékony amerikai-kínai együttműködés.⁸⁵ Egy közlemény is napvilágot látott, amely szerint Ford elnök 1975. 12. 01. és 12. 05. között a Kínai Népköztársaságba látogat.⁸⁶ A Washington és Peking közti tárgyalássorozatról jegyzőkönyvek is születtek. Ezekből az derül ki, hogy a két fél próbál valamiféle megoldást találni az angolai helyzetre.

1975. 12. 02-án tartott megbeszélésen (Mao rezidenciáján) Ford elnök ellenezte a szovjetek jelenlétét a délnyugat-afrikai államban, ugyanakkor Mao Ce-tung kijelentette, hogy ennek ellenére sem támogatja a Dél-afrikai Köztársaság beavatkozását a volt gyarmat ügyeibe arra hivatkozva, hogy „*Dél-Afrikának nincsen jó híre.*”⁸⁷ Az amerikai elnök közölte a kínai vezetővel, hogy a Dél-afrikai Köztársaságra szükség van, mert Kuba 5-6000 fővel már jelen van az afrikai kontinensen.⁸⁸ A megbeszélés alatt Mao azt javasolta az amerikai félnek, hogy Zaire segítségével kéne támogatniuk az MPLA-ellenes mozgalmakat.⁸⁹

Az 1975. 12. 03-án tartott megbeszélésen Teng Hsziao-ping tovább ragaszkodott ahhoz, hogy Dél-Afrikát távol kell tartani a konfliktustól (vagy a más eszközökhöz való folyamodást szorgalmazta), mert így csak Zaire-on keresztül tudnak segítséget nyújtani.⁹⁰ Teng ugyanakkor kijelentette, hogy Zambia nem támogatja Neto rendszerét, így Dél-Afrika kivonásával több lehetőség lenne a támogatásra.⁹¹ A kínai fél azt a tanácsot adta az amerikai

⁸⁴Talking points for Secretary Kissinger. National Security Council Meeting on Angola (Friday-June 27, 1975). National Archives and Records Administration Presidential Libraries Withdrawal Sheet, WITHDRAWAL ID 09185. 4. Letöltve: 2024. 02. 04. link: <https://www.fordlibrarymuseum.gov/library/document/0312/1552391.pdf>

⁸⁵Kissinger, 2014. 331.

⁸⁶Kínai szovjetellenesség. In: Szolnok Megyei Néplap, a Megyei Pártbizottság és a Megyei Tanács lapja. XXVI. évfolyam, 268. szám, 1975. november 15., szombat. 2. Letöltve: 2023. 12. 20. link:

https://library.hungaricana.hu/hu/view/SzolnokMegyeiNeplap_1975_11/?pg=89&layout=s

⁸⁷December 2, 1975. Memorandum of Conversation between Mao Zedong and Gerald R. Ford. Department of State, Wilson Center Digital Archive. 13. Letöltve: 2024. 01. 24. link:

<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/memorandum-conversation-between-mao-zedong-and-gerald-r-ford>

⁸⁸December 2, 1975. Memorandum of Conversation between Mao Zedong and Gerald R. Ford. 14.

⁸⁹December 2, 1975. Memorandum of Conversation between Mao Zedong and Gerald R. Ford. 14.

⁹⁰December 3, 1975. Memorandum of Conversation with Chinese Delegation led by Vice Premier Deng Xiaoping. Memorandum of Conversation. Secret/Sensitive. Classified by: Henry A. Kissinger. Wilson Center Digital Archive. 20-21. Letöltve: 2024. 01. 24. link:

<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/memorandum-conversation-chinese-delegation-led-vice-premier-deng-xiaoping>

⁹¹December 3, 1975. Memorandum of Conversation with Chinese Delegation led by Vice Premier Deng Xiaoping. 20-21.

delegációnak, hogy a Zambia elnökéhez (Kenneth Kaunda) való közeledéssel óvatosnak kell lenni, valamint Washingtonnak északról is nagyobb segítséget kéne adnia.⁹²

A Kínai Népköztársaság később teljesen kivonult Angolából. Az utolsó „együttműködés” az volt, amikor 1976. 12. 01-én egyik fél sem szavazott igennel az Angolai Népköztársaság ENSZ-tagságát (az Egyesült Államok nem jelent meg, a Kínai Népköztársaság nem szavazott) illetően.⁹³

Kína Mozambikban történő terjeszkedése és a mozambiki mozgalmakkal való kapcsolatrendszere több szempontból hasonlított a kelet-ázsiai ország angolai szerepvállalására.

A Népköztársaság többször is találkozott a mozambiki mozgalmak fontosabb embereivel, illetve segítette a délkelet-afrikai ország felkelőinek kiképzését. 1971-ben Samora Moisés Machel, a Mozambiki Felszabadítási Front (FRELIMO⁹⁴) vezetője ellátogatott Kínába, valamint Peking vállalta a szervezet katonáinak kiképzését és a fegyverek juttatását.⁹⁵ A fegyveres támogatások mellett ideológiai szempontból is befolyásolta a KNK a mozambiki lázadókat, ugyanis a FRELIMO első vezetőjére (Eduardo Mondlane) nagy hatást gyakorolt Mao Ce-tung az egyéb marxista írók mellett.⁹⁶ A FRELIMO mellett Kína a Mozambiki Forradalmi Bizottságot (COREMO⁹⁷) is támogatta, mivel a COREMO az ország déli, míg a FRELIMO az ország északi részén tevékenykedett.⁹⁸

A FRELIMO kapcsolata szoros volt Pekinggel. Egyesek inkább maoistaként és nem marxistaként határozták meg, továbbá a mozambiki külügyminiszter, Joaquim Chissano Moszkva-ellenes kijelentéseket is tett.⁹⁹ A látogatások fontos szerepet töltek be a kínai-mozambiki kapcsolatokban. 1975. februárjában Machel találkozott Csou En-lajjal, valamint

⁹²December 3, 1975. Memorandum of Conversation with Chinese Delegation led by Vice Premier Deng Xiaoping. 21-22.

⁹³Hess, 2014. 40.

⁹⁴Frente de Libertação de Moçambique

⁹⁵China's Role in Africa. 6.

⁹⁶Jackson, 1995. 391.

⁹⁷Comite Revolucionário de Moçambique

⁹⁸Taylor, Ian: Chinese Foreign Policy Toward Mozambique, 1963-1997. In. Southern Journal for Contemporary History. Vol. 23., No. 1., 1998. 67. (Továbbiakban: Taylor, 1998.) Letöltve: 2023. 12. 20. link: <https://journals.ufs.ac.za/index.php/jch/article/view/4144/3725>

⁹⁹The Soviet Union and the Third World: a watershed in great power policy? Report to the Committee on International Relations House of Representatives by Senior Specialist Division Congressional Research Service Library of Congress, U. S.

Government Printing Office, Washington, 1977. 99. Letöltve: 2022. 10. 01. link: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015078705640&seq=117>

Peking 59 000 000 \$ összeget ajánlott fel Maputónak, ugyanakkor Moszkva csak 3 000 000 \$-t biztosított ekkoriban.¹⁰⁰ A FRELIMO emellett 12 000 000 \$ értékben kapott a pekingi rendszertől kisebb fegyvereket, lőszeret, tankokat, teherautókat, ágyúkat, járőrhajókat, sugárhajtású repülőgépeket az 1970-es évek folyamán.¹⁰¹

Az 1970-es évek második felében Maputo kezdett elfordulni Pekingtől több ok miatt. Kína útépitésekbe fogott Mozambikban, valamint gazdasági segínyt is juttatott szövetségesének, viszont nem tudott elegendő fegyvercsomagot küldeni, emiatt Machel inkább a Szovjetunióhoz fordult.¹⁰² A fegyverszállítmányok mellett Mozambik nagyon ellenezte a Népköztársaság angolai szerepvállalását, ugyanis az MPLA vezetője (Agostinho Neto) és Samora Machel között szoros bajtársi kapcsolat és támogatás volt.¹⁰³ Mozambik ezután a szovjetekhez fordult, akik új nagykövetet küldtek a délkelet-afrikai országnak, illetve FRELIMO tisztviselőket hívtak meg egy nemzetközi konferenciára.¹⁰⁴ 1977. 03. 31-én Moszkva és Maputo barátsági és együttműködési szerződést is kötött egymással.¹⁰⁵

Az angolai polgárháborúról szóló amerikai-kínai tárgyalásokból kiderül az, hogy Kissinger látott esélyt arra, hogy a Mozambik abbahagyhatja az MPLA felé történő támogatást, ha a Kínai Népköztársaság közbenjár ezért.¹⁰⁶ Peking a későbbiekben is tartott fenn kapcsolatokat mind Luandával, mind Maputóval, de ezek már más jellegűek voltak, mint az 1960-as és 1970-es években.

III./B. Konkrét példák: Etiópia, Szomália

Afrika szarva fontos területnek számított a hidegháború évtizedeiben, ezért nem meglepő, hogy Kína és a szuperhatalmak is igyekeztek a térség két legnagyobb államának (Etiópia, Szomália) támogatását megnyerni ahhoz, hogy jelenlétük biztosítva legyen az afrikai kontinens ezen részén. Természetesen mind Etiópiában, mind pedig Szomáliában óriási változások zajlottak le, ezért nem meglepő, hogy a nagyhatalmak hol Addisz-Abeba, hol Mogadishu mellett kötelezték el magukat. A maoista Kína is biztosítani akarta befolyását Afrika szarván, ezért a kelet-ázsiai ország próbált Etiópiával és Szomáliával is jó kapcsolatokat kialakítani. (Hasonlóan a portugál nyelvű gyarmatok mozgalmaihoz.) Az

¹⁰⁰Taylor, 1998. 69.

¹⁰¹China's Role in Africa. 8.

¹⁰²Waters, 1982. 29.

¹⁰³Taylor, 1998. 69-70.

¹⁰⁴The Soviet Union and the Third World: a watershed in great power policy? 99-100.

¹⁰⁵Halmosy, 1985. 559.

¹⁰⁶December 2, 1975. Memorandum of Conversation between Mao Zedong and Gerald R. Ford. 14-15.

1977 és 1978 között zajlott ogadeni háború kirobbanása szilárdan meghatározta az egymással rivalizáló hatalmak (Egyesült Államok, Szovjetunió, Kína) politikáját a kelet-afrikai régióban. Az Afrika szarván való jelenlét azért vált fontossá, mert 1975-ös becslések szerint a Vörös-tenger alján kb. 3 400 000 000 \$ értékű réz, cink, ezüst, arany és grafit terült el, valamint Eritrea rendelkezett hallal, vasércel, rézzel, cinkkel, sóval és (feltehetően) olajjal Massawa közelében.¹⁰⁷

Érdekesség, hogy mind a Szovjetunió¹⁰⁸, mind Kína¹⁰⁹ történelmi kapcsolatokat tartott fenn Etiópiával. Az oroszok (szovjetek) és a kínaiak tehát nem újonnan jelentek meg a térségben, hanem voltak bizonyos előzményei a terjeszkedésüknek.

1970. 12. 04-én megtörtént a hivatalos diplomáciai kapcsolatok felvétele Kína és a császári Etiópia között.¹¹⁰ A hivatalos etióp kapcsolatok létrejötte előtt fennállt az a feltételezés, hogy a Népköztársaság támogatta fegyverekkel és kiképzéssel a szakadárparti Eritreai Felszabadítási Frontot (ELF¹¹¹).¹¹² 1971. októberében Hailé Szelasszié etióp császár látogatást tett a Kínai Népköztársaság fővárosában, amely során a kínaiak biztosították azt az uralkodónak, hogy az eritreai mozgalom felé történő támogatásokat megszüntetik.¹¹³

A szovjet és a kínai fél megkezdte a kölcsönök folyósítását az afrikai monarchiának. 1959-ben Addisz-Abeba 102 000 000 \$ értékben kapott kölcsönt Moszkvától, míg Peking 1971-ben kb. 80 000 000 \$ értékű hitelt biztosított.¹¹⁴ (Egyes irodalmak szerint a császár egy 84 000 000 \$ értékű hitel nyújtásáról szóló megállapodást írt alá a kínaiakkal.¹¹⁵) A császárság bukása viszont átformálta a viszonyokat a szuperhatalmakkal és Kínával. Az új

¹⁰⁷Lyons, Roy: The USSR, China and the Horn of Africa. In. Review of African Political Economy, No. 12, Mining (May-Aug., 1978), Taylor & Francis, Ltd. 16. (Továbbiakban: Lyons, 1978.) Letöltve: 2022. 05. 11. link: https://www.jstor.org/stable/pdf/3998026.pdf?refreqid=fastly-default%3Aa1fd81001ddc9acdc8a9e3befc5fd68&ab_segments=&origin=&initiator=&acceptTC=1

¹⁰⁸Etiópia és az Orosz Birodalom közötti történelmi kapcsolatok alapja a Keleti Ortodox Egyház volt. In. Porter, 1984. 191.

¹⁰⁹A kínai-etióp kapcsolatok kezdetét a Han-dinasztia idejére (Kr. e. 202-Kr. u. 220) teszik, amikor az Akszúmi Királyság (mai Etiópia, Eritrea területén) kereskedelmi kapcsolatban állt a kelet-ázsiai monarchiával. In. Bayu, Betelhem Tirusew: Ideological Differences in the Sino-Ethiopian Relations from the Early 1950s to the Late 1960s. In. Open Journal of Political Science. 12. 2022. 130-131. (Továbbiakban: Bayu, 2022.) Letöltve: 2023. 10. 05. link: https://www.scirp.org/pdf/ojps_2022021815472034.pdf

¹¹⁰Bayu, 2022. 136.

¹¹¹Eritrean Liberation Front

¹¹²What the Chinese Communist are up to in Black Africa. 7.

¹¹³China's Role in Africa. 7.

¹¹⁴Lyons, 1978. 9.

¹¹⁵Porter, 1984. 211.

rendszer hatalomra jutása mellett az Etiópia és Szomália között kirobbanó ogadeni háború is módosított a két ország felé tanúsított viszonyuláson mind szovjet, mind kínai részről.

1976-tól az új etióp rezsim megerősítette kapcsolatait a Kremlllel, viszont a szovjetek óvatossá váltak a nyitással, ugyanis nem akarták felszámolni a Szomáliával kialakított együttműködést.¹¹⁶ A Népköztársaság Hailé Szelasszié bukása ellenére nem számolta fel az új etióp rendszerrel való együttműködést. Kína 1977-ben egy textilgyár építéséről szóló szerződés megkötésével akarta helyzetét megszilárdítani a kelet-afrikai országban.¹¹⁷ A Népköztársaság viszont kevesebb fegyvert (némi kisebb fegyver és lőszer érkezett) tudott nyújtani, mint a Szovjetunió, így Moszkva sokkal nagyobb befolyással rendelkezett Etiópiában.¹¹⁸

A térségben a volt angol-francia-olasz gyarmat Szomália vált a másik legfontosabb állammá. Természetesen már az 1960-as években megindult a kapcsolatok felvétele a függetlenné vált országgal. A két szocialista nagyhatalom Szomáliáért is versengett egymással. Csou En-laj 1963 és 1964 közötti körútja mellett Osman elnök is látogatást tett a Népköztársaságban 1965. júliusában, illetve 1971. júniusában is ellátogatott a szomáli delegáció a kelet-ázsiai országba, amely során egy gazdasági támogatásról szóló szerződés is aláírásra került.¹¹⁹

A Szomália felé történő hitelnyújtás tekintetében Moszkva leelőzte Pekinget.¹²⁰ A Kreml továbbá jelen volt Berbera kikötőjében, valamint 3000 szovjet katonai tanácsadó és 100 szakember tartózkodott az országban, továbbá kb. 700 szomáli katonát is képeztek a tanácsadók helyben és/vagy a Szovjetunióban.¹²¹

A pekingi rezsim ennek ellenére nem szorult ki a kelet-afrikai országból, valamint az 1970-es évek folyamán kapcsolatokat tartott fenn a két fél. 1971-ben az Egyesült Nemzetek Szervezetében történt szavazásban úgy határoztak a tagországok, hogy a Kínai Népköztársaság képviselje „Kínát” a nemzetközi szervezeten belül. Szomália (valamint Etiópia is) igennel szavazott. 1972. 05. 14-én Szomália vezetője, Mohamed Sziad Barre

¹¹⁶The Ethiopian Revolution and Its Implications. National Intelligence Analytical Memorandum. NIAM 76.1-1-77, 28 March 1977. 12. Letöltve: 2023. 10. 09. link: <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP97S00289R000100170015-5.pdf>

¹¹⁷Lyons, 1978. 24.

¹¹⁸The Ethiopian Revolution and Its Implications. 14.

¹¹⁹Porter, 1984. 211.

¹²⁰Lásd: 9. oldal. A szovjetek 44 000 000 \$, míg a kínaiak 20 000 000 \$ értékű hiteleket nyújtottak Szomáliának. In. Scalapino, 1964. 649.

¹²¹Lyons, 1978. 10.

Kínába látogatott, amely során a két fél egyeztetett az indokínai konfliktusról, továbbá Kína megköszönte Szomália segítségét abban, hogy támogatta Kína legitim jogainak helyreállítását az Egyesült Nemzetek Szervezetén belül.¹²²

A hitelek nyújtása és a hivatalos látogatások mellett a Népköztársaság szakembereivel is jelen volt Szomáliában. Feltehetőleg, 1970-ben kb. 75 nemkatonai szakember tartózkodott a kelet-afrikai államban.¹²³

Az ogadeni háború következtében Moszkva inkább a Mengisztu-féle Etiópia felé fordult, így Mogadishu felbontotta a szovjetekkel kötött szövetséget. Ez kedvezett Kínának, mert így a Kreml által hagyott ürt be tudták tölteni Szomáliában. A kelet-ázsiai ország (és Huang Hua kínai külügyminiszter) támogatta afrikai szövetségének döntését abban, hogy az felbontotta a Szovjetunióval való együttműködését.¹²⁴ Az ogadeni háborút követően kínai-szomáli találkozókra is sor került. 1978. áprilisában a szomáli vezető ellátogatott a Népköztársaság fővárosába, valamint ugyanezen év novemberében fegyverek biztosításáról szóló egyezmény is született a felek között.¹²⁵

Kína nem tudott az ogadeni konfliktusban intenzíven részt venni, ugyanis csak kisebb fegyvereket tudott biztosítani a szomáli félnek 1977. januárjában.¹²⁶ Az etióp-szomáli összecsapás után Peking nem szorult ki teljesen Afrika szarváról, viszont a térségben a szovjet-kubai jelenlét vált dominánssá.

IV. Mao halálától a hidegháború végéig

1975/76 fordulóját követően Kína egyre inkább kihátrált Afrikából. Az okok mögött nem feltétlenül a kudarc érzete állt, hanem az, hogy a Kínai Népköztársaság belpolitikájában óriási változások következtek be, amelyeknek köszönhetően Peking egy teljesen újféle irányvonalat kezdett követni gazdaságában, diplomáciájában, külpolitikájában stb. Ezeket a változásokat szükségszerűnek érezték, ugyanis a Mao-féle rezsim rengeteg túlkapással és szenvedéssel járt a kelet-ázsiai államban. Meg lehet említeni Szecsuan tartományt, amely kb. 7 500 000 főt veszített el az éhezések alatt (1958-ban az

¹²²Somali President Mohamed Siad Barre Visits China. In. Peking Review. Vol. 15., No. 20. May 19., 1972. 4. Letöltve: 2024. 01. 28. link: <https://www.marxists.org/subject/china/peking-review/1972/PR1972-20.pdf>

¹²³What the Chinese Communist are up to in Black Africa. 23.

¹²⁴Kínai „örömnnyilatkozat”. In. Népszava, a Magyar Szakszervezetek Központi Lapja. CV. évfolyam, 271. szám, 1977. november 18., péntek 2. Letöltve: 2023. 12. 20. link: https://adt.arcanum.com/hu/view/Nepszava_1977_11/?query=gander+tibor&pg=157&layout=s

¹²⁵Porter, 1984. 213.

¹²⁶Porter, 1984. 211.

említett tartomány lakossága kb. 73 000 000 fő volt, csak 1960-ban kb. 2 800 000 fővel lett kevesebb a tartomány népessége).¹²⁷

A változások a központi hatalomban történt halálesetekkel indultak meg. 1976. 01. 08-án Csou En-laj, majd 1976. szeptemberében Mao Ce-tung hunyt el.¹²⁸ Mao halála után kezdetét vették a Kínai Kommunista Párton belüli csatározások. Ennek csúcspontja az volt, amikor a „Négyek Bandája”¹²⁹ elnevezésű csoportosulást 1976. 10. 06. és 10. 07. között letartóztatták Vang Tung-hszing vezetésével.¹³⁰

A tisztogatások és a belpolitikai csatározások lezárulta után egy újféle Kína lépett a világpolitika színpadára. Az új pekingi vezetés próbált közeledni a két szuperhatalomhoz és az afrikai kontinens államaihoz. 1978. 12. 15-én bejelentették, hogy az Amerikai Egyesült Államok és a Kínai Népköztársaság 1979. 01. 01-től hivatalos diplomáciai kapcsolatban fog állni egymással.¹³¹

A szovjetek irányába is történt nyitás. Megnőttek a kétoldalú kereskedelmi kapcsolatok Moszkva és Peking között: 1982-ben 223 000 000 rubel, majd 1985-ben már 1 600 000 000 rubel értékű volt a külkereskedelmi forgalom.¹³² A kereskedelmi forgalom növekedése mellett a hivatalos szovjet politikában (pl.: Brezsnyev 1982. 03. 24-én tartott taskenti és 1982. 09. 26-án tartott bakui beszéde) is megfogalmazták a Kínával való kapcsolatok normalizálásának igényét.¹³³ 1989. májusában csúcstalálkozóra is sor került Mihail Szergejevics Gorbacsov és Teng Hsziao-ping között.¹³⁴

A Teng-vezette Kína meg akarta újítani afrikai kapcsolatait is. 1982. decemberében Csao Ce-jang kínai miniszterelnök körutat tett a tárgyalat kontinensen, amely során 11 államot látogatott meg.¹³⁵ A körút során lefektették az új alapelveket a kínai-afrikai együttműködésben: egyenlőség és kölcsönös előnyök; gyakorlati eredmények középpontba

¹²⁷Jordán Gyula: Kína XX. századi története. Válogatott tanulmányok. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2016. 264. (Továbbiakban: Jordán, 2016.)

¹²⁸Friedman, 2015. 211.

¹²⁹Tagjai: Csiang Csing, Csang Csun-csiao, Jao Ven-jüan, Vang Hung-ven. In. Jordán, 2016. 337.

¹³⁰Jordán, 2016. 344.

¹³¹Halmosy, 1985. 599.

¹³²Vámos Péter: „Csak kézfogás van, ölelés nincs”: a kínai–szovjet kapcsolatok normalizálása a nyolcvanas években. In. Külügyi Szemle, a Magyar Külügyi Intézet folyóirata. VI. évfolyam, 4. szám, 2007. tél 316.

(Továbbiakban: Vámos, 2007.) Letöltve: 2022. 05. 11. link:

https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2007_04_Csak_keezfoges_van_elelee_.pdf

¹³³Halmosy, 1985. 655.

¹³⁴Vámos, 2007. 326.

¹³⁵Tarrósy, 2008. 84.

helyezése; az együttműködés formáinak változatossága; a gazdasági fejlődés.¹³⁶ A kínai népesség is növekedésnek indult a kontinensen. Dél-Afrikában a kínai népesség 1946-ban 4000, majd 1980-ban már 10 000 fő volt.¹³⁷

A hivatalos diplomáciai közeledés és a kereskedelmi-gazdasági fellendülés mellett Peking az afrikai válságkezelésekben (nem jelentősen) kivette a részét. A Kínai Népköztársaság segítséget nyújtott az etióp és a mozambiki éhezés során. Az 1981-1985 közötti mozambiki éhezésben Kína 2000 MT kukoricát adományozott, míg a Szovjetunió 2000 MT rizst és fogyasztási cikkeit.¹³⁸ Az 1983-1985 közötti etióp éhezés esetében Peking 15 000 MT kukoricát; Moszkva 10 000 MT rizst, cukrot, bébiételt, 8 MT gyógyszert, takarókat, 300 teherautót, 10 víztartályos teherautót és egyéb segítséget biztosított a kelet-afrikai ország számára.¹³⁹

A résztelegebben tárgyalt afrikai országokkal is rendezte viszonyait a Kínai Népköztársaság. 1983-ban Peking formalizálta kapcsolatait az Angolai Népköztársasággal.¹⁴⁰ 1984-től kínai-angolai gazdasági megegyezéseket kötöttek meg egymással, továbbá 1988-ban José Eduardo dos Santos Kína fővárosába látogatott annak érdekében, hogy fegyvervásárlásról szóló szerződés jöjjön létre.¹⁴¹ Emellett egy 121 000 000 \$ összegű kölcsönt is kapott Luanda a kelet-ázsiai országtól.¹⁴²

A másik portugál nyelvű afrikai országgal is megvalósult a közeledés az 1980-as években. 1982. augusztusában Joaquim Chissano mozambiki külügyminiszter Pekingbe látogatott, ahol kereskedelmi egyezmény került aláírásra, majd 1984. júliusában Samora Machel elnök is jelen volt Kínában.¹⁴³ 1984. októberében a felek kulturális és halászati egyezményeket írtak alá.¹⁴⁴

Összességében elmondható, hogy Kína az 1980-as években ismét intenzíven jelen volt Afrikában és a világban. A Mao után jött kínai vezetés szakítani akart az 1949-1976 közötti

¹³⁶Tarrósy, 2008. 84.

¹³⁷Alden, 2010. 64.

¹³⁸Mozambique-Drought/Famine. Disaster Case Report. Office of U. S. Foreign Disaster Assistance. Agency for International Development, Washington D. C. 20523. 8-9. Letöltve: 2023. 10. 05. link:

https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PBAAB333.pdf

¹³⁹Ethiopia-Drought/Famine. Disaster Case Report. Office of U. S. Foreign Disaster Assistance. Agency for International Development, Washington D. C. 20523. 19-22. Letöltve: 2022. 10. 16. link:

https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PBAAH005.pdf

¹⁴⁰Hess, 2014. 40.

¹⁴¹Jureńczyk, 2020. 44-45.

¹⁴²Jureńczyk, 2020. 45.

¹⁴³Jackson, 1995. 420.

¹⁴⁴Jackson, 1995. 420.

merev, ideológiai berendezkedéssel, és egy diplomáciában nyitottabb, gazdaságában inkább kapitalista modellt épített ki. Felismerték azt, hogy a Kínai Népköztársaság nem lehet elszigetelt a világpolitikában és a világ gazdaságban. Ennek egyik feltétele volt az, hogy Pekingnek nyitnia kellett a szuperhatalmak irányába.

A hidegháború végére a harmadik világban elért szovjet sikerek sorra kezdtek megbukni: Kambodzsa Vietnam általi megszállása 1990-ben véget ért, 1991-re a kubai katonák elhagyták Angolát, Mengisztu etióp vezető rendszerét 1991-ben megbuktatták, 1990-ben szabad választást kellett tartani Nicaraguában, illetve a Szovjetunió 1989-ben befejezte az afgán háborút.¹⁴⁵ A szovjetek kiszorulásával Afrikában ismét egy hatalmi űr keletkezett, amely kedvezett Kínának. A kelet-ázsiai országot emiatt „újra felemelkedőnek” (re-emerging) tartják az afrikai térségben.¹⁴⁶

Az 1989-es Tienanmen téren zajlott incidens következtében többen elítélték a kínai vezetés erőszakos fellépését. Emiatt Peking csak az 1990-es években tért vissza az afrikai érdekeltségeihez, amikor az 1989-es események véget értek.¹⁴⁷

V. Összegzés

Az anyaországaiktól elszakadt afrikai államokra számos megoldandó probléma, kérdés stb. várt, emiatt nagyon rá voltak szorulva a további támogatásokra a függetlenségük elnyerését követően. A Szovjetunióban, a Kínai Népköztársaságban és az Amerikai Egyesült Államokban megtalálták azokat a támogatókat, amelyek nem volt gyarmattartóik közül kerültek ki, illetve rendelkeztek stabil gazdasággal és befolyással a világpolitika eseményeinek alakításában. A három említett hatalom közül egyik sem rendelkezett gyarmati területekkel az afrikai kontinensen (sőt az Egyesült Államoknak és Kínának is gyarmati vagy félgyarmati múltja volt) és támogatták a dekolonizáció folyamatát (Washington önként lemondott a Fülöp-szigetektől a második világháborút követően). Moszkva és Peking két erősen centralizált, jelentős katonai és gazdasági erővel rendelkező nagyhatalom képében jelent meg az afrikai célországok előtt. A két szocialista ország emellett bőkezűen osztogatta a segélyeket és hiteleket a dekolonizált államoknak,¹⁴⁸ így nem meglepő, hogy a harmadik világ és a szovjet-kínai rezsim közötti kapcsolatoknak és diplomáciának megvolt a saját motivációja. A függetlenségért harcoló afrikai felszabadító

¹⁴⁵Kissinger, 2014. 404.

¹⁴⁶Vári, 2016. 72.

¹⁴⁷Vicini-Ventroni-Vicini, 2022. 61-62.

¹⁴⁸Lásd: 9. oldal

mozgalmak pedig lehetőséget láttak abban, hogy a Kremltől és a Népköztársaságtól egyaránt számíthatnak fegyvertámogatásokra, katonai tanácsadásra, a kiképzés segítésére. Később a polgárháborúk (pl.: angolai, mozambiki) alatt is rá voltak szorulva ezek a felszabadító mozgalmak a nagyhatalmi gyámságra. A Szovjetunió és Kína segített továbbá a harmadik világbeli szövetségeseik infrastruktúrájának, oktatási rendszerének kiépítésében.

Kína már az 1950-es években meglátta a lehetőségeket a dekolonizáció folyamatában, ezért hamarabb és agresszíven kezdett el terjeszkedni az afrikai kontinensen, mint a Szovjetunió. Ez egyrészt egy kényszerpálya volt, ugyanis a Mao-féle rezsim a világ több részén illegitimnek számított az 1970-es évekig, valamint a szovjeteknek is megvolt már a saját befolyási területük és szövetségi tömörülésük Kelet-Közép-Európa szovjetizált államaiban. Peking felismerte, hogy saját szövetségeseiket kell találnia, ha nem akar elszigetelődni a világpolitikában. Az elszigetelőedés volt az, amit Mao és köre próbált elkerülni, mivel a 19. században történt kínai bezárkózás számos negatív következménnyel járt a kelet-ázsiai Csing Birodalom számára. Emiatt a Népköztársaság afrikai terjeszkedése nem volt teljesen eredménytelen. Megvalósult az egyik legnagyobb, KKP által támogatott infrastrukturális beruházás a TanZam vasútvonal képében; Szubszaharai-Afrikában sikerült egy Kína-barát tömb létrehozása (Tanzánia, Zambia, Zaire); valamint Peking elérte azt, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezetén belül legitim tag legyen, köszönhetően sok afrikai államnak, amelyek igennel szavaztak a Kínai Népköztársaság ügyét illetően (a 76 igen szavazatból 26 szavazatot adtak az afrikai országok¹⁴⁹). Összességében az 1970-es évek közepéig Kína nagyon aktív volt a tárgyalt kontinensen, továbbá 1976-ig Peking jelenléte nem volt teljesen eredménytelen.

Az angolai konfliktus eszkalálódásával a Népköztársaság vezetése felismerte, hogy rendkívül költséges és ellentmondásos lenne Kína szerepe, ha továbbra is részt vesz a délnyugat-afrikai ország polgárháborújában. Maoék nem akarták megkockáztatni azt, hogy további szövetségeseiket veszítsenek, ezért kihátráltak az afrikai ügyekből, engedve az Egyesült Államoknak és a Szovjetuniónak. A kínai vezető 1976-os halála rávilágított arra, hogy kelet-ázsiai országnak nem elég csak az, hogy egy centralizált hatalom irányítja, hanem szükséges a mihamarabbi reformok bevezetése. Ezért csak Teng hatalomra jutása után indult meg az intenzív kínai diplomácia Afrikában és a világban. Az 1976 utáni

¹⁴⁹Lásd: 13. oldal

változások Kína gazdasági modelljén is jelentősen módosítottak. Peking (Moszkvától eltérően) felismerte azt, hogy nem lehet pusztán ideológia mentén igazgatni egy nagyhatalom befolyási törekvéseit. Az 1980-as években a Népköztársaság sokkal inkább üzleti, mint katonai és ideológiai alapokon formálta meg terjeszkedését. A Szovjetunió meggyengülése (majd annak bukása) katalizálta a kelet-ázsiai ország egyre növekvő gazdasági és kereskedelmi befolyását a térségben. Tény, hogy az 1989-es diáklázadások és zavargások okoztak némi visszaszorulást, de az 1990-es évektől napjainkig Kína az egyik legjelentősebb befektetővé és kereskedelmi partnerré vált az afrikai kontinensen.

Washington és Peking egyaránt nagy veszélyt látott a szovjetek afrikai jelenlétének megnövekedésében. Nem véletlen, hogy pl. az angolai ügyet illetően történtek egyeztetések az amerikai és a kínai fél között, valamint mind a Fehér Ház, mind pedig a Népköztársaság támogatásáról biztosította az angolai ellenzéki mozgalmakat (FNLA, majd később UNITA). Kína viszont nem akart teljesen elköteleződni az Egyesült Államok oldalán, így Dél-Afrika agresszív fellépését követően nem vett részt jelentősen a délnyugat-afrikai harcokban. Peking tudta azt, hogy a polgárháború finanszírozása óriási összegeket fog felemészteni, amire a kínai gazdaság nincs felkészülve; megnőne a kelet-ázsiai ország függése az amerikai támogatástól és segítségtől; valamint a Népköztársaság renoméján rontana az, ha egy agresszor által támogatott (Dél-afrikai Köztársaság támogatta a Jonas Savimibi-féle szervezetet) oldalon köteleznél el magát.¹⁵⁰ A kínai vezetés továbbá azt látta, hogy Washington megsegítésével lehetséges a szovjetek kiszorítása Afrikából, viszont ez nem pusztán kínai, hanem amerikai érdekeket is szolgálna. A polgárháborús harcok kimenetele is bizonytalan és kétséges volt.

A két szocialista nagyhatalom próbálta elterjeszteni saját politikai-gazdasági modelljét a harmadik világban. Mindkét berendezkedési modell hirdette a dekolonizációt, a nemzetek önrendelkezését és a faji megkülönböztetés elleni fellépést, így nem véletlen, hogy a felszabadító mozgalmak sokat merítettek mind Moszkva, mind Peking eszmerendszeréből. Jonas Savimibi, az UNITA vezetője például Kínában sajátította el a gerillahadviselés fortélyait.¹⁵¹ Az afrikai szervezetek emberei mellett más politikusok is átvettek vagy támogattak bizonyos elemeket a maoizmusból: Julius Nyerere, Tanzánia elnöke támogatta Mao kollektivizálási stratégiáját.¹⁵² A FRELIMO élén álló Samora Machel a szovjet modell

¹⁵⁰Lásd: 16. oldal

¹⁵¹Lásd: 15-16. oldal

¹⁵²Lásd: 12. oldal

bizonyos elemeit emelte át: államosította az ültetvényeket és a cégeket, illetve központi tervgazdaságot kívánt bevezetni.¹⁵³ A marxizmus-leninizmus és a maoizmus ideológiáit az afrikai lakosság részére is próbálták eljuttatni rádió és írott sajtó formájába.¹⁵⁴ Emellett feltételezhető, hogy a szovjet vagy a kínai oktatási intézményekben tanuló afrikai diákok a fontosabb ideológiákat és eszméket is elsajátították.

Washington, Moszkva és Peking úgy tekinthetett Afrikára, mint egy megfelelő terepre, ahol összemérhetik egymással az erejüket. Az afrikai kontinens egy hatalmi űrrélel rendelkező térséggé vált a hidegháború évei alatt, ezáltal a három hatalom lehetőséget látott abban, hogy elterjesszék saját ideológiájukat és/vagy gazdasági-politikai berendezkedésüket. Az afrikai kapcsolatok megnyitásával akartak új támogatókat és szövetségeseket szerezni. A szövetséges afrikai országokkal lehetővé vált például az, hogy a nagyhatalmak egyike valamilyen ügy megszavazását illetően megfelelő bázissal rendelkezzen az Egyesült Nemzetek Szervezetén belül. Ezzel a nagyhatalom sokkal inkább tudta biztosítani érdekeit a nemzetközi szervezeten belül. Az Egyesült Államok, a Szovjetunió és Kína egyaránt érdekelt volt az Afrikában található nyersanyagok kiaknázásában¹⁵⁵ és stratégiai fontosságú földrajzi helyek (pl.: tengerszorosok, öblök stb.) megszerzésében.

Az Afrikáért való versenyfutás napjainkban is aktuális. Mind Oroszország, mind Kína próbál terjeszkedni a térségben, ugyanis további gazdasági és kereskedelmi partnereket látnak az afrikai államokban. Kína azért tartja fenn a kontinensen való terjeszkedését, mert ezáltal olyan nyersanyagokhoz férhet hozzá, amelyekben a kelet-ázsiai ország hiányt szenved. Peking gazdasági konjunktúrájának fenntartásához szükségesek ezen nyersanyagok, ezzel magyarázható, hogy miért fontosak a Népköztársaság számára továbbra is az afrikai kapcsolatok.

Stratégiai és gazdasági okok miatt Oroszország is igyekszik jelen lenni a kontinensen. Moszkva viszonya a Nyugattal és Kínával nem minden esetben kiegyensúlyozott és konfliktusmentes, így nem meglepő, hogy a Kreml az afrikai országok képében keres új kereskedelmi partnereket. Ezeket a kapcsolatokat nyersanyag- és fegyverszállítmányaival próbálja biztosítani. Kínával ellentétben Oroszország saját nyersanyagait exportálja a kontinens országaiba (főképpen szénhidrogéneket). A 2022. februárjában kirobbant orosz-

¹⁵³Brown, Archie: The Rise and Fall of Communism. London, Vintage Books, 2010. 365.

¹⁵⁴Lásd: 9-11. oldal

¹⁵⁵Lásd: 14. oldal

ukrán háború és az ezzel járó gazdasági szankciók még inkább rákényszerítették Moszkvát arra, hogy új piacokat szerezzen nyersanyag-exportjának.

Az orosz-kínai terjeszkedés másik eszköze a BRICS nevű integráció. Ezzel a szervezettel próbálja a Kreml és a Népköztársaság elérni azt, hogy minél több harmadik világbeli országgal alkossanak egy erős gazdasági tömörülést. A kezdeti négy (Oroszország, Kína, India, Brazília), majd öt (Dél-afrikai Köztársasággal kiegészülve) tagból álló integráció napjainkban kilenc tagországot számlál. 2024. 01. 01-től kettő afrikai (Egyiptom, Etiópia) és kettő ázsiai (Irán, Egyesült Arab Emírátságok) állammal bővült az együttműködés. Lehetséges, hogy a BRICS további tagokkal fog bővülni a későbbiekben, viszont az bizonytalan, hogy a tagállamok közötti kapcsolatok (pl.: Oroszország-Kína között, Kína-India között) hogyan fognak változni, illetve miképpen fogják befolyásolni az együttműködés jövőjét.

VI. Források és szakirodalom

Források:

- Afro-Asian People's Solidarity Organisation (AAPSO), February, 1969. Activities of Communist World Organisations, Special Edition, International Documentation and Information Centre, The Hague van Stolkweg The Netherlands. Letöltve: 2024. 01. 18. link: <https://www.stichtingargus.nl/bvd/pub/aapso.pdf>
- China-Angola. National Intelligence Bulletin. August 25., 1975. Letöltve: 2024. 04. 16. link: https://www.cia.gov/readingroom/docs/DOC_0000126979.pdf
- China-Angola. National Intelligence Bulletin. December 11., 1975. Letöltve: 2023. 11. 08. link: https://www.cia.gov/readingroom/docs/DOC_0000126981.pdf
- China's Role in Africa. Special Report Weekly Review. Directorate of Intelligence, 25. February 1972. Letöltve: 2023. 10. 09. link: <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP08S02113R000100080001-0.pdf>
- Chinese Communist Activities in Africa. Memorandum, 23 August 1965. Letöltve: 2023. 10. 05. link: <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79T00472A000800010012-7.pdf>
- Chinese Communist Influence in Africa. Memorandum for Chief Africa Division, 5 January 1960. Letöltve: 2023. 10. 05. link: <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP83-00036R000200020033-1.pdf>
- Colm, Peter W.-Spielmann, Karl F.: Sino-Soviet Involvement in Sub-Saharan Africa: The Element of Mutual Competition. Institute for Defense Analyses International and Social Studies Division, June 1977. Receive: February 5. 1979. Letöltve: 2024. 01. 11. link: <https://apps.dtic.mil/sti/tr/pdf/ADA064185.pdf>
- December 2, 1975. Memorandum of Conversation between Mao Zedong and Gerald R. Ford. Department of State, Wilson Center Digital Archive. Letöltve: 2024. 01. 24. link: <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/memorandum-conversation-between-mao-zedong-and-gerald-r-ford>
- December 3, 1975. Memorandum of Conversation with Chinese Delegation led by Vice Premier Deng Xiaoping. Memorandum of Conversation. Secret/Sensitive. Classified by: Henry A. Kissinger. Wilson Center Digital Archive. Letöltve: 2024. 01. 24. link: <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/memorandum-conversation-chinese-delegation-led-vice-premier-deng-xiaoping>

- Ethiopia-Drought/Famine. Disaster Case Report. Office of U. S. Foreign Disaster Assistance. Agency for International Development, Washington D. C. 20523. Letöltve: 2022. 10. 16. link: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PBAAH005.pdf
- Kína segélypolitikája. In. Világgazdaság. IV. évfolyam, 15. (764.) szám, 1972. január 22. Letöltve: 2023. 12. 21. link: https://adt.arcanum.com/hu/view/Vilaggazdasag_1972_01/?pg=69&layout=s
- Kínai „örömnnyilatkozat”. In. Népszava, a Magyar Szakszervezetek Központi Lapja. CV. évfolyam, 271. szám, 1977. november 18., péntek Letöltve: 2023. 12. 20. link: https://adt.arcanum.com/hu/view/Nepszava_1977_11/?query=gander+tibor&pg=157&layout=s
- Kínai szovjetellenesség. In. Szolnok Megyei Néplap, a Megyei Pártbizottság és a Megyei Tanács lapja. XXVI. évfolyam, 268. szám, 1975. november 15., szombat. Letöltve: 2023. 12. 20. link: https://library.hungaricana.hu/hu/view/SzolnokMegyeiNeplap_1975_11/?pg=89&layout=s
- Mozambique-Drought/Famine. Disaster Case Report. Office of U. S. Foreign Disaster Assistance. Agency for International Development, Washington D. C. 20523. Letöltve: 2023. 10. 05. link: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PBAAB333.pdf
- November 12, 1973. Memorandum of Conversation between Mao Zedong and Henry Kissinger. Wilson Center Digital Archive. International History Declassified. Letöltve: 2024. 01. 24. link: <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/memorandum-conversation-between-mao-zedong-and-henry-kissinger>
- Somali President Mohamed Siad Barre Visits China. In. Peking Review. Vol. 15., No. 20. May 19., 1972. Letöltve: 2024. 01. 28. link: <https://www.marxists.org/subject/china/peking-review/1972/PR1972-20.pdf>
- Szovjet, kubai, kínai és dél-afrikai csapatok harca az olajért, Angola: nemzetközi csatátér. In. New Yorki Magyar Élet (Hungarian Life). XXVIII. évfolyam, 47. szám, szombat, 1975. november 22. Letöltve: 2023. 12. 20. link: https://adt.arcanum.com/hu/view/NewYorkiMagyarElet_1975/?pg=546&layout=s
- Talking points for Secretary Kissinger. National Security Council Meeting on Angola (Friday-June 27, 1975). National Archives and Records Administration Presidential Libraries Withdrawal Sheet, WITHDRAWAL ID 09185. Letöltve: 2024. 02. 04. link: <https://www.fordlibrarymuseum.gov/library/document/0312/1552391.pdf>

- The Ethiopian Revolution and Its Implications. National Intelligence Analytical Memorandum. NIAM 76.1-1-77, 28 March 1977. Letöltve: 2023. 10. 09. link: <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP97S00289R000100170015-5.pdf>
- The Soviet Union and the Third World: a watershed in great power policy? Report to the Committee on International Relations House of Representatives by Senior Specialist Division Congressional Research Service Library of Congress, U. S. Government Printing Office, Washington, 1977. Letöltve: 2022. 10. 01. link: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=umn.31951p00515373a&view=1up&seq=118&sk=2021>
- United Nations General Assembly, Twenty-sixth session, Official Records, 1976th Plenary Meeting, New York, Monday, 25 October 1971. at 3 p. m. Letöltve: 2024. 01. 15. link: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/nl7/102/97/pdf/nl710297.pdf?token=88QbZZq4qVmf0xaWYw&fe=true>
- What the Chinese Communist are up to in Black Africa. Memorandum. Office of National Estimates, Secret, 23 March 1971. Letöltve: 2024. 02. 05. link: <https://20012009.state.gov/documents/organization/54533.pdf>
- 2ème Conférence des Organisations Nationalistes des Colonies Portugaises (CONCP). Resolutions. Secrétariat Permanent de la C. O. N. C. P. Dar-es-Salaam, 3-8 octobre 1965. Letöltve: 2024. 01. 08. link: https://www.tchiweka.org/sites/default/files/documento_textual/pdf/0077.000.007.pdf

Szakirodalom:

- Alden, Chris: Kína az afrikai kontinensen. Pécs, IDRResearch Kft./ Publikon Kiadó, 2010.
- Alden, Chris-Alves, Ana Cristina: History & Identity in the Construction of China's Africa Policy. Review of African Political Economy, Mar., 2008, Vol. 35, No. 115, The 'New' Face of China-African Co-operation (Mar., 2008), Taylor & Francis, Ltd. Letöltve: 2022. 05. 11. link: https://www.jstor.org/stable/pdf/20406476.pdf?refreqid=fastly-default%3Ad31d469d411b190632fcde23924d4b53&ab_segments=&origin=&initiator=&acceptTC=1

- Bayu, Betelhem Tirusew: Ideological Differences in the Sino-Ethiopian Relations from the Early 1950s to the Late 1960s. In. Open Journal of Political Science. 12. 2022. Letöltve: 2023. 10. 05. link: https://www.scirp.org/pdf/ojps_2022021815472034.pdf
- Brown, Archie: The Rise and Fall of Communism. London, Vintage Books, 2010.
- Erdeiné Késmárki-Gally Szilvia - Neszmélyi György Iván: Gazdasági és kereskedelmi fejlődés a világban-Kína Afrika térképén. In. Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok. XIII. évfolyam, 1-2. szám, 2018. Letöltve: 2022. 07. 06. link: https://acta.bibl.u-szeged.hu/55830/1/jelenkori_013_001_002_151-167.pdf
- Friedman, Jeremy: Shadow Cold War, The Sino-Soviet Competition for the Third World. The University of North Carolina Press, 2015.
- Halmosy Dénes: Nemzetközi szerződések 1945-1982. A második világháború utáni korszak legfontosabb külpolitikai szerződései. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó – Gondolat Könyvkiadó, 1985.
- Hess, Morgan: U.S.-Chinese Cooperation and Conflict in the Angolan Civil War. City University of New York (CUNY), CUNY Academic Works, Dissertations and Theses, 2014. Letöltve: 2022. 05. 23. link: https://academicworks.cuny.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1267&context=cc_etds_theses
- Horváth Csaba: A kínai-orosz viszony alakulása Kína felemelkedése és a kínai-amerikai versengés tükrében. In. Társadalomkutatás. XXXII. évfolyam, 3. szám, 2014. Letöltve: 2022. 05. 11. link: https://matarka.hu/cikk_list.php?fusz=124827
- Jackson, Steven F.: China's Third World Foreign Policy: The Case of Angola and Mozambique, 1961-93. The China Quarterly, Jun., 1995, No. 142 (Jun., 1995), Cambridge University Press on behalf of the School of Oriental and African Studies. Letöltve: 2022. 05. 11. link: https://www.jstor.org/stable/pdf/655421.pdf?refreqid=fastly-default%3A4d71ac10b1a9d36b22aa2d36e30fd6fc&ab_segments=&origin=&initiator=&acceptTC=1
- Jordán Gyula: Kína XX. századi története. Válogatott tanulmányok. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2016.
- Jureńczyk, Łukasz: Analysing China's "Angola Model": A Pattern for Chinese Involvement in Africa? In. Strategic Review for Southern Africa, Vol 42, No 2. Nov

/Dec 2020. Letöltve: 2022. 07. 06. link:

https://upjournals.up.ac.za/index.php/strategic_review/article/view/73/619

- Kennedy-Pipe, Caroline: Russia and the World 1917-1991. International Relations and the Great Powers Series. Arnold, a member of the Hodder Headline Group, 1998.
- Kissinger, Henry: Kínáról. (On China) Budapest, Antall József Tudásközpont, 2014.
- Lyons, Roy: The USSR, China and the Horn of Africa. In. Review of African Political Economy, No. 12, Mining (May-Aug., 1978), Taylor & Francis, Ltd. Letöltve: 2022. 05. 11. link: https://www.jstor.org/stable/pdf/3998026.pdf?refreqid=fastly-default%3Aa1fdf81001ddc9acdc8a9e3befc5fd68&ab_segments=&origin=&initiator=&acceptTC=1
- Porter, Bruce D.: The USSR in Third World conflicts. Soviet Arms and Diplomacy in Local Wars 1945- 1980. Cambridge University Press, 1984.
- Prybyla, Jan S.: Communist China's Economic Relations with Africa 1960-1964. In. Asian Survey, Nov., 1964, Vol. 4, No. 11 (Nov., 1964), University of California Press Letöltve: 2023. 10. 05. link: https://www.jstor.org/stable/pdf/2642664.pdf?refreqid=fastly-default%3A2a02ff3f377afce33e608f5dc7e26e92&ab_segments=&origin=&initiator=&acceptTC=1
- Scalapino, Robert A.: Sino-Soviet Competition in Africa. Foreign Affairs, Jul., 1964, Vol. 42, No. 4 (Jul., 1964), Council on Foreign Relations. Letöltve: 2023. 10. 03. link: https://www.jstor.org/stable/pdf/20029719.pdf?refreqid=fastly-default%3Ab8fd3c8b31886be48ce1f9e2f9d5eeda&ab_segments=&origin=&initiator=&acceptTC=1
- Tarrósy István: Sino-afrikai kapcsolatok a világpolitika rendszerében. Kölcsönös hasznok és lehetőségek a 21. században. In. Külügyi Szemle, Külügyi Szemle, a Külügyi és Külgazdasági Intézet folyóirata. VII. évfolyam, 4. szám, 2008. Letöltve: 2023. 11. 08. link: https://real.mtak.hu/14221/1/KSZ_2008_04_081_Tarrosy.pdf
- Taylor, Ian: Chinese Foreign Policy Toward Mozambique, 1963-1997. In. Southern Journal for Contemporary History. Vol. 23., No. 1., 1998. Letöltve: 2023. 12. 20. link: <https://journals.ufs.ac.za/index.php/jch/article/view/4144/3725>
- Vámos Péter: „Csak kézfogás van, ölelés nincs”: a kínai–szovjet kapcsolatok normalizálása a nyolcvanas években. In. Külügyi Szemle, a Magyar Külügyi Intézet folyóirata. VI. évfolyam, 4. szám, 2007. tél Letöltve: 2022. 05. 11. link:

https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2007_04_Csak_keezfoges_van_elelee.pdf

- Vári Sára: A kínai fejlesztési együttműködés Afrikában az ezredfordulót követő évtizedben. In. Külgazdaság, a Kopint-Datorg Konjunktúra Kutatási Alapítvány folyóirata. LX. évfolyam, 9-10. szám, 2016. Letöltve: 2023. 11. 08. link: https://kulgazdasag.eu/api/uploads/05_vari_b2bad58916.pdf
- Vicini, Andrea-Ventroni, Matteo-Vicini, Matteo: The Chinese Influence in Africa: Neocolonialism or Genuine Cooperation? SMC University, Munich Personal RePEc Archive, April 2022. Letöltve: 2022. 07. 06. link: https://mpira.ub.uni-muenchen.de/112880/1/MPRA_paper_112880.pdf
- Waters, Charles Andrew: The Sino-Soviet dispute in Africa, 1974-1978. College of William & Mary-Arts & Sciences, Dissertations, Theses, and Masters Projects, 1982. Letöltve: 2023. 10. 09. link: <https://scholarworks.wm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4334&context=etd>
- Yu, George T.: China and the Third World. Asian Survey, Nov., 1977, Vol. 17, No. 11 (Nov., 1977), University of California Press. Letöltve: 2022. 07. 06. link: https://www.jstor.org/stable/pdf/2643352.pdf?refreqid=fastly-default%3A8e4a8be19fcaa8a784cf1401a15340af&ab_segments=&origin=&initiator=&acceptTC=1
- Yu, George T.: China's role in Africa. The Annals of the American Academy of Political and Social Science, Vol. 432, Africa in Transition (Jul., 1977) Letöltve: 2024. 01. 02. link: https://www.jstor.org/stable/pdf/1042892.pdf?refreqid=fastly-default%3A64665dbcc122c99d242b6ea9cd64191a&ab_segments=&origin=&initiator=&acceptTC=1